తపతీసంవరణము

ఆఱంకముల నాటకము

ఇది

కాకర్ల కొండలరావుచే

ఆంధ్రీకరింపబడినది.

పబ్లిషర్సు:

మారుతీరాం అండ్ కో.

బుక్కుసెల్లర్సు,

బెజవాడ, కృష్ణాజిల్లా.

రెండవకూర్పు: 1000 ప్రతులు.

బెజవాడ వాణీ ముద్రాక్షరశాలయందు

డీ. కే. పంత్ చే

ముద్రింపబడినది.

1923

 [*Price Re.* [redacted]

గీ. ధర భరద్వాజ మాని గోత్ర ప్రశస్తునకు
ప్రియ సుతుం డగు శ్రీ. యస్. కేసరికి నొసం
నాయురారోగ్య విభవంబు లలఘుగతిని
ఆశ్రితావనమూర్తి నారాయణుండు.

ఇందువచ్చు పాత్రలు

సంవరణుఁడు - కథానాయకుఁడు.

విదూషకుఁడు - రాజు వేడుక చెలికాఁడు.

వసుమిత్రుఁడు - మంత్రి.

వసిష్ఠుఁడు - పురోహితుఁడు.

కురుఁడు - రాజకుమారుఁడు.

కంచుకి - తఃపుర పరిచారకుఁడు.

తాపసుఁడు - భృగుమహర్షి శిష్యుఁడు.

స్త్రీలు

తపతి - కథానాయిక

రంభా
మేనకలు } చెలులు

ఇద్దఱు చేటులు.

వెంటనే తనలోకమునకుఁ గొంపోయి పెంచుచుండెను. ఇచ్చట సంవరణుడు తపతింగానక యున్మత్తుఁడై కాననముల గ్రుమ్మరువేళ సమయము కనిపెట్టి మంత్రివిదూషకు లిరువురును సమీపించి, శత్రువుల దుండగముల నుగ్గడించి యాతనికిఁ గోపముం బుట్టించి, సూర్యదత్తమగు రథమున నాకాశవీథిని పురంబునకుఁ గొంపోవుదురు.

—* షష్ఠాంకము. *—

రాజు, శాత్రవుల జయించి- ప్రజల కష్టములడంచి, సుఖించుచుండి, తపతిం దలంచి పరితపించుచుండ, నచ్చట దపతియుఁ రాజునకయి పరితపించుచు, తనయాజ్ఞలేనిదే పతిని దర్శింపరాదనిన జనకుని శాసనమున సేయునదిలేక మారువేసమున సౌధాగ్రముననున్న రాజుకడకు వచ్చును. అంత మరల మోహినిక కొన్ని కుట్రలు కల్పించి, వారిపెల్ల నేకకాలమున నంత మొందించు సమయమున సూర్యలోకమునుండి సంవరణ పుత్రుండగు కురునితోఁగూడ వసిష్ఠుడరుదెంచి, కుమారు నర్పించి, మోహినిక మాయలన్నియు వెల్లడించి, కుమార బంధితయైన మోహినికనువిడిపించును. ఇంతలో తపతియు రాజును నొండొరుల గలసియుండునట్లు సూర్యుఁడు మరల ననుగ్రహించి పారితోషికము వస్త్రాభరణములుఁ బుత్తెంచును. అందరుఁగలసి సుఖింతురు. ఈ కథ భారతము నాది పర్వములోనిది. ఈ నాటకమున ననతి మూర్ఖలొందినది.

పీఠిక.

నేను 1917 సంవత్సరము సెప్టెంబరు నెలయందుఁ గర్నూలు పురంబున కొక పనిమీఁదఁ బోయియుంటిని. అచ్చట బ్రహ్మశ్రీ ఇంద్రగంటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారికిని నాకును నూతనముగ మైత్రిసంప్రాప్తమయ్యె. యమ్మట వా రొకనాఁడు గీర్వాణవాణి నున్న తపతీసంవరణనాటకము నాకుఁ జూపి దాని నాంధ్రీకరించుటకు నన్నుఁ బ్రోత్సాహ పరచిరి. అంతట నే నాపనికిఁ గడంగి యచ్చటనే సుమా రిరువది రోజులలోఁ బ్రథమాంకము ముగించితిని. అనంతరము ప్రస్తుతము నాకునివాసభూమియగు కృష్ణామండలము నందలి కోవూరునకేఁగి యచ్చట నా ప్రాణసఖుఁడు రాజాల చలమయ్యశాస్త్రి నాకనేక విధముల సహాయమొనర్చి నన్నుబ్రోత్సాహపఱుప 1918 సంవత్సరము జనవరినెల నాటికి గ్రంథమంతయుఁ బూర్ణముగ నాంధ్రీకరించితిని. జూలై నెలలో నాంగ్లవిద్యాభ్యాసమునకై నేను చెన్నపురికి వచ్చితిని. అప్పుడు నా మిత్రులనేకు లీగ్రంథముం జూచి చాల బాగుగ నున్నదని ప్రశంసించి ముద్రణమునకై నన్నుఁ బ్రేరేపించిరి. కాని నాకిది ప్రథమప్రయత్న మగుటంజేసి దోషయుక్తమై యుండు నని యెంచి యింత శీఘ్రకాలమున ముద్రింపించుట కిష్ట పడకుంటిని. అనంతరము నేనీ పాత్రమును గొందఱు పండితులకుఁ జూపఁగా వారు మంచి అభిప్రాయముల నిచ్చిరి. అంత నేనీపాత్రమును ముద్రింపఁ దలంచి యుండ, డాక్టర్. కే. యన్. కేసరిగారు నా యుద్యమమునకుం దోడ్పడి ముద్రణమున కగు వ్యయము లన్నియు భరించి నాకృతజ్ఞతకుం బాత్రులైరి. వేమూరి రామదాసు పంతులుగారు, ఆంధ్రపత్రికా సంపాదకులగు నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు, బచ్చు వేంకటసుబ్బయ్య శ్రేష్టిగారును, సామి వేంకటాచలము శ్రేష్టిగారును వలయు కాగితముల నిప్పించి నన్ను సఫలమనోరథుని గావించి నందులకు వారికెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను. గ్రంథరచన యందు నాకుఁ జాల దోడయి ముద్రణమునకు నన్ను మిక్కిలి ప్రేరేపించి నా మిత్రులు కేసరి, గురుమూర్తిశాస్త్రియు, బులుగుండ్ల నరసింహశాస్త్రియు నాకృతజ్ఞతకుఁ బాల్పడిరి. అచ్చటచ్చట నచ్చుతప్పు లుండవచ్చును. కాన రెండవ కూర్పున సవరించికొనెదను.

పండితులు మన్నింపఁ బ్రార్థితులు.

ఇట్లు,

28 జనవరి 1919.

కాకర్ల కొండలరావు.

అభిప్రాయములు.

బ్ర॥ శ్రీ॥ కాకర్ల కొండలరాయఁడు రచించిన "తపతీసంవరణ" మను నాంధ్రీకృత నాటకము నందందుఁ బఠించితిని. మిక్కిలి చక్కఁగఁ దెనిగింప బడినది. శైలి మనోహరమై పండిత పామర హృదయాహ్లాద కరమైయున్నది. భావ నిర్దుష్టమై శ్లాఘ్యమైయున్నది. ఇదియే వీరికిఁ బ్రథమ ప్రయత్నమని కవిత్వ మొక్కొక్కచోఁ దెలుపుచున్నది. సమష్టిమీఁద ధార యనర్గళమై స్వతంత్రముగ రచితమైన గ్రంథమువలెఁ బఠనీయమై యున్నది. వీరీ కవిత్వశిల్పమున నింకయు శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బాటుపడెదరేని యుత్తమ కవులలోఁ జేరఁగలవా రగుదురు.

తిరువళిక్కేణి
25—1—19

వావిలికొలను-సుబ్బరావు.

మ॥ రా॥ రా॥ కాకర్ల కొండలరావుగారిచే నాంధ్రీకరించబడిన "తపతీసంవరణ" మనునాటక మంతయు నేను వింటిని. కొన్ని పద్యములను గద్యములను మూలముతోఁ బోల్చి చూచితిని. మూల మందలి యర్థమును, భావములును, భాషాంతరము నందుఁ జక్కఁగ బ్రతిఫలించినవి. మూలముతో సంబంధము లేకుండఁ జూచినను నాటకము ప్రదర్శనయోగ్యమనియుఁ బ్రేక్షకులకుఁ దప్పక యాహ్లాదముఁ గల్పించు నది యనియు నాయభిప్రాయము. ఈ గ్రంథకర్త భాషాసేవ యీవిధముగనే చేయుచుండినయెడలఁ గొలది కాలమునందే మంచికవి యనియు నాటకకర్తయనియుఁ బేరుపొంద వచ్చును.

కే. వి లక్ష్మణరావు,
ఆంధ్రపత్రికానిలయము.

మ॥ కొండలరావుగారు వ్రాసిన తపతీసంవరణనాటకమును నేను కడు సంతసముతో తీరనితనివితో వదలజాలని కుతూహలముతో తదేకలగ్నమగు మానసముతోఁ జదివితిని. వీరి కవిత్వము మృదుమధురము. పద్యముల నడక ధాటి శ్లాఘనీయము. గీర్వాణభాషను రచించిన ప్రాచీనకవి హృదయమును వీరు తమయాంధ్రీకరణమునఁ జక్కఁగాఁ జూపఁ గలిగిరి. ఇట్టి ప్రశస్తమగు

నాటకమును ఆంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ గానుకగా నిడిన కొండలరాయగా రాంధ్రుల కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులు.

వేమురుమూడి – శేషగిరి రావు.
సహాయసంపాదకుఁడు.

నీతిదాయకమై సదలంకార భూయిష్ఠమై సముచితపోషణా సంవిధానముచే నొప్పారునట్టి తపతీసంవరణ నాటకమును మహారాజశ్రీ కాకర్ల కొండలరాయ కవిగారు సంస్కృతమునుండి యనర్గళవాగ్ధాటితో మృదుమధుర శైలితో సలక్షణభాషతో నాంధ్రీకరించి యాంధ్రభాషామ తల్లి కొక యమూల్యాభరణమును గానుకగా నొసంగిరి.

వీరికిదియే ప్రథమప్రయత్నమైనను మూలమునందలి భావాదిస్వారస్యాదుల నించుకేనియు వెలితిబడనీయక స్వతంత్రగ్రంథపక్కి ననుసరించి యున్నవి యున్నట్లింత మనోజ్ఞముగాఁ దెనిగించుటఁ జూడ వీరిభాషాపరిశ్రమయుఁ గవిత్వతత్త్వనైపుణ్యము పాండిత్యము వెల్లడియగుచున్నది.

ఈ గ్రంథము చేతఁ బేసికొనినచోఁ దుదవరకుఁ జదువనిదే మనసున కింపొనర్పదు. మఱియుఁ గదళీపాక విరాజితమై దనరారుటచే విద్వాంసులకు సామాన్యులకును నిరతిశయానందమును సమకూర్చుచు నున్నతభావ ప్రబోధకమై సంస్తుతిపాత్రమగు చున్నది.

ఈ గ్రంథము మూలమునందలి భావముల నించుకేనియు వెలితిబడకుండ స్వతంత్ర గ్రంథముగా నుండునట్లు మిక్కిలి రమణీయముగా రచియింపబడియుండుటచేఁ జదువరుల మనము నెంతయు నాకర్షించుచు వారినున్నతభావ ప్రబోధితులఁ గావించి మనమున కొక యపూర్వానందమును జనింపఁజేయుచున్నది. ఈగ్రంథకర్త కిదియే ప్రథమ ప్రయత్నమైనను భాషాంతరీకరణములలో నింత హృదయంగమముగా మనోజ్ఞముగా నిర్మింప సామర్థ్యము గలవారు మనదేశమున నరుదుగా గన్పించు చున్నారు. ఇట్టి రూపకములను జ్ఞానమార్జించుటయం దాసక్తిగల వారెల్లరుఁ జదివినచోఁ దదుపలబ్ధికి సందియ ముండదు. మన దేశమునందలి కవులలోఁ బ్రాముఖ్యము వహింపఁగల శ్రీ కొండలరాయ కవిగారికి నా పరమదయాళుఁడగు నీశ్వరుఁడాయురారోగ్యైశ్వర్యముల నొసఁగి వారిచే నిట్లే భాషాసేవ నిరంతరముఁ జేయఁబడు నట్లనుగ్రహించుఁగాత !

భిషగ్వర – శైవ సుబ్రహ్మణ్యశర్మ.

ఓం

తపతీసంవరణము.

ప్రథమాంకము.

{ నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు. }

సూత్ర—

చ. కలువలఱేనివంకయునుఁ గౌస్తుభముం సుధయుం గ్రమంబుమై
నలికము మోవి స్వేదమను వ్యాజమునం దమసోదరిం దదం
గలతిక నూని పెండ్లిదరిఁ గాంతుని కీయఁగ, దెచ్చిరో యనం
బొలుచు సుధాబ్ధికన్య పరిపూర్ణకృపామతి మిమ్ముఁ బ్రోచుతన్.

(ఆలోచించి) అతివిస్తర మేల? నా కిపుడు సంప్రాప్తమైనయభ్యుదయ ప్రమోదాతిభారంబున మద్గృహిణియుం బాల్గొనుఁగాక. (తెరవంకఁ జూచి) నటీ! యిటురమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! యిదిగో! వచ్చితిని.

సూత్ర—ప్రియా! అపూర్వంబు, నాదిరాజకథాసనాథంబును నగు తపతీ సంవరణ నాటకమందలి ప్రయోగామృతాంతరములగు నవరసంబులనుఁ బానము జేయఁగోరి యీ యార్యమిశ్రు లట్టియుదిత ప్రయోగంబునకు నన్ను నియోగించి యున్నారు.

నటి—ఆర్యా! యీనాటక మే కవిపుంగవునిచే రచియింపఁ బడెనో?

సూత్ర—ఏని మకుటతటము పరమహంస పాదపంకేరుహపాంసుపటలపవిత్రీకృతమైనదో యేనికరకమలము గోత్రామరేంద్రదారిద్ర్యాంధకారంబునకు భానుతుల్యమైనదో యేనిముఖకమలమునుండి యాశ్చర్యమంజరీకథామధుద్రవము చిప్పిలినదో మఱియు

గీ. ఉన్నతాంస మాజానుబా ♦ హుయుగ మాంస
వర్ధిరత్నకర్ణికకర్ణ ♦ పాశ మునశి
రోధి యుత్తుంగఘోణము ♦ రుక్మనిభము
నైన యెవ్వనితనువు ప్ర ♦ జార్తిహరము ౨

అట్టికేరళకులచూడామణియు మహోదయపురాధీశ్వరుఁడు నగుమహాకవి "శ్రీకులశేఖరవర్మ" ధరావల్లభుండు తొలుత గీర్వాణభాషయం దీ నాటకమును రచించెను.

నటి—అట్లయిన దీని నెవరాంధ్రీకరించిరి?

సూత్ర—

సీ. ఆత్రేయగోత్రాంకుఁ ♦ డాఱువేలనియోగి
వంశసంజనితుఁడై ♦ వఱలువాఁడు
సతతంబు ఋజుమార్గ ♦ చరుఁడైననిమ్మరా
ట్చిన్నాంబికలు ♦ కూర్చుచిన్నిసుతుఁడు
సద్గుణి జాజాల ♦ చలమయ్య శాస్త్రికి
ననయంబు విశరాప ♦ ప్రాణసఖుఁడు
బాల్యంబు గడచిపో ♦ వ వినూత్నతరుణిమ
బైకొనం దనరారు ♦ వటువువాఁడు
గీ. నిరతమును దైవభక్తిమైఁ ♦ బరగువాఁడు
పండితులమ్రోల నాదల ♦ వంచువాఁడు

జాతిగలవాఁడు సజ్జన ♦ సమ్మతుండు
ప్రకటధీశాలి కొండలరాయఁ డతివ ! 3

నటి—ఆర్యా అనపత్యుల రగుమీకు నపత్యోత్పత్తిహేతువగు వివాహాంతరాభ్యుదయమున జనించినయానందము నేఁడీయార్యమిత్రుల యాజ్ఞాబలముచే ద్విగుణిత మైనది.

సూత్ర—ఇక సంగీతమారంభింతమా ?

నటి—(ఖేద మభినయించి) ఆర్యా! నేనింతవఱకును పుత్రలాభదురాశచే నియమక్లేశితశరీర నగుటం జేసి గాన మొనర్పజాల కున్నాను.

సూత్ర—(తెరవంకఁ జూచి) ఆహా! నాశిష్యుఁడు శివదాసు విదూషకుని వేషముఁ బూని యిటే వచ్చుచున్నాఁడు. నీవు బడలియున్నదానవు. నేనును శిష్యగుణసంక్రాంతమై యున్న యాత్మప్రయోగప్రతిబింబముం దిలకింప నుత్సాహినై యున్నాను. కావున మన మిరువురమును బ్రేక్షకుల మగుదము. మఱియును,

గీ. పుత్రలాభార్థముగ నీవు ♦ పూనియున్న
వ్రతము నందుండి నాచేని ♦ వారణంబు
వడసితివి ; సంవరణ సార్వ ♦ భౌముచేత
సాల్వభూనాయకునితనూ ♦ జాత వోలె. 4

(ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు)

{ విహ్వలాంగుఁడై విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. }

విదూ—(నిట్టూర్పు విడిచి యంగములు లొత్తికొనుచు) దేవియగు సాల్వరాజపుత్రిని పుత్రీయనియమమునుండి నివారించి మరలి స్వప్నప్రవణార్థమై శీఘ్రముగ రమ్మని పంపుకొని చెలికాఁడు నా కీయుదయమునఁ

చెప్పిపుచ్చెను. నేను సత్వరయానమునఁ బోయి నియోగము నెఱవేర్చికొ మరలి రాజవీధిని వచ్చుచు నా మొద్దుగుఱ్ఱముమీఁదనుండి తల్లక్రిందుగా బడితిని. అందుచే నాయవయవములు నాకు స్వాధీనము గాకున్నవి. కాని మైమ్మనము బలవంతమున నాచెలికానికడకు లాఁగికొని పోయె దనుఁ కుంటుచు ముందునకుఁ జూచి) ఆహా! యేమినా ప్రభావము. ఈవా స్తిపురవాస్తవ్యులందఱు గుఱ్ఱము-పారాశర్యుఁడు- అని యస్పష్టాలా పము లాడుచు హాసనిరోధ దుష్ప్రేక్ష్యముఖులై నవ్వుటకుఁగాని నవ్వ కుండుటకుఁగాని శక్తిలేక పర్యాకులచిత్తులైయున్నారు. (తెరవంకఁ జూచి) ఇదిగో! నాచెలికాఁడలంకరణము సమాప్తిఁజేసికొని యిటే వచ్చుచున్నాఁడు. ఇఁక నేను శ్రమపడ నేల? కావున నిచ్చటనే యుండెదను. (అచ్చటనే యుండును.)

{ రాజు సపరివారుఁడై మనస్తాపముతోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు. }

రాజు—(సవిమర్శనముగా) ఆహా! అపత్యపదార్థవిశేషమహిమ చెప్పఁ దరము కాదు, ఏలయన,

గీ॥ ప్రసవగుణహీన యగునాదు ♦ భార్యఁ దలఁప
మది జనించెడి నెంతొ యు ♦ మ్మలిక నాకె
కూర్మితనయులవిరహంబు ♦ కొలఁదిఁ బుత్ర
వంతుల కౌదవ్రుఖేదం ♦ బికెంతయొకద! 5

స్వప్నము విని కర్తవ్య మాలోచించుటకై యిటకు రమ్మని యుదయముననే నాచెలికాఁడగుపారాశర్యునికి వార్త నంపియుంటిని. అతఁడిప్పటికిని రాకున్నవాఁడు (దిక్కులు బరికించి) ఓహో! ఏమిది, అప్పుడే లేయెండ తలయెత్తు నుంకించుచున్నది.

సీ॥ కలకలారావముల్ ♦ జెలఁగఁ బక్షికులంబు
లాశాంతరంబుల ♦ కరుగఁజొచ్చె
వరివెన్నతుదవోలె ♦ నరుణంబు లగుభాను
కిరణముల్ దిశలంటఁ ♦ గెరల కుండె
నిదురమత్తునఁ దేలు ♦ నేత్రాంబుజములకు
నల్ల నల్లన దృష్టు ♦ లావహించె
అంతకంతకుఁ జారి ♦ యతికృశత్వము నొంది
యిరుల మొత్తంబు లిం ♦ తింత లయ్యె
గీ॥ జరఠ మత్స్యాల్ప మగుతమ ♦ శ్శకల మొకటి
సాగరతరంగముఖగిది ♦ సన్నగిలుచు
నపరదిశయందు లఘుభాగ ♦ మావరించి
పాసి షోఁజాల కున్న దిప్పటికి నైన. 6

(ముందునకుఁజూచి)

ఆహా! యీ నాచెలికాఁడు పారాశర్యుఁ డేలకో వ్యసనపీడితునింబోలె గన్పట్టుచున్నాఁడు. ఈతని యీయవస్థకుఁ గారణ మెద్దియో!

విదూ—(సమీపించి యెట్లోకుడిచేయి యెత్తి) మిత్రమా! జయ మగు గాఁక

రాజు—వయస్యా! నీయవఃయవవ్యాపారము పూర్వమువలె లేదేమి!

విదూ—తమయనుగ్రహామే కారణము.

రాజు—అనఁగా నీయభిప్రాయ మేమి ?

విదూ—(నవ్వుచు) అక్షరముచేతను యాకారముచేతను సూచింపఁ బడని విషయములనే యెఱింగి సదా వ్యవహరించుచుండు నీవు నే నిప్పు డక్షరాకారముల రెంటిచేతను సూచించినయీవిషయ మెఱుంగఁజాలకుంటివా? నీపాండిత్య మెక్కడ బోయినది ?

రాజు.—సముద్రమునందువలె లోఁ దెలియంగరాని మీబోఁటివారి మనోవ్యాపారము దెలియంగుటకు మాబుద్ధు లల్పములు. కావున స్పష్టముగాఁ జెప్పుము.

విదూ.—అట్లయినఁ జెప్పెదను వినుము. నే నశ్వయానమున దేవికడ కేఁగి నియమమునుండి యామెను నివారించి మరలి రాజవీధిని వచ్చునపు డా మెద్దుగుఱ్ఱము బంతివలెన గ్నెగుఱవేసి రోమములనో పడఁద్రోచి పోయెను. గుఱ్ఱపు మూఁపుపై నాసన మొకనిముసమాత్ర మైన నిలువ మింజేసి యీయశ్వారోహణముచే నే నాకాశగమన మర్థము మాత్రము నేర్చికొంటిని. దేవాసురవిమర్ద పరిచితాంబరగమనుఁడగుటఁజేసి నా చెలికాఁ డీ విద్య పూర్ణముగ నేర్పఁగలఁడు గదా యని నే నప్పు డనుకొని వెంటనే యిట కేతెంచితిని. కావున నాకిప్పు డావిద్య నుపదేశింపుము.

రాజు.— మూర్ఖా! ఈవిషయమున మాయుపదేశములు నిరర్థకములు.

చ. అరు దగుయోగమార్గమున • నైనను మంత్రసుసిద్ధి నైనని
జరులవరంబుచే నయిన • సంయమిచంద్రులసేవనైన న
సురసుకృతార్జనారతులు • కల్మషరాశి నశింపఁ జేసి స
త్వరమ నభస్థలీగమన•భాగ్యముఁగాంచిసుఖింతు రెంతయుఁ

విదూ.—పోని మ్మాప్రసంగము వదలుము. వాడియున్న నీమోముదామరం జూడ నీహృదయమున నేదోసంతాప మున్నట్లు తెలియు చున్నది. కారణ మేమి?

రాజు.—మిత్రమా! చక్కఁగా నూహించితివి. గడచిన రాత్రి నేను స్వప్నమున సూర్యోపస్థాన మొనర్చు చుండఁగా,

చ. కరముల వేఁడిమిందుహీన• కాండములన్ని యురూపమాయఁ
దారువులఁ దమ్మితీవియలు•దోఁగవిచ్చిన ముగ్ధకన్నులం [గా

దిరముగ నల్లనై యొసఁగు ♦ తేఁటులపేరికనీనికాళిచే
వెలుఁగునఁ జూచుచుండరవి ♦ బింబముదోఁచెనుమత్పురస్థలిన్ ।

విదూ—తరువాత.

రాజు—అప్పుడు నేను భక్తిచే శిరసు వంచి నమస్కరించుచుండ నాబింబ మధ్యమునుండి యొకగంభీరవాక్కు వెలువడియె.

విదూ—ఎట్టివాక్కు ?

రాజు—"వత్సా! సంవరణా !

గీ. సాల్వభూమీశ్వరునిపుత్రి ♦ సన్నుతాంగి
నీమనోమలి కువలయ ♦ నీలనేత్రి
ప్రసవగుణహీన సుమ్మి! యీ ♦ భవమునను
శారదసమయసహకార ♦ శాఖవోలె." 9

అని చెప్పి భగవానుఁ డంతర్ధాన మొందెను. నేనునుఁ బ్రాభాతిక మంగళగీతంబులచే మేల్కాంటిని.

విదూ—శుభ మగుఁ గాక పరితపింపకుము.

రాజు—నే నధమర్ణుఁడను గదా. పరితపింప కుండు టెట్లు?

విదూ—(నవ్వి) అనేకామూల్యమణి ప్రపూర్ణములగు వేనవేలు కోశాగారము లుండియు ఋణసంతాపము నొందుచున్నాఁడవా? ఆశ్చర్యము!

రాజు—మూర్ఖా! నీ వుద్దేశించిన ఋణవిషయము కాదు నేను మాట్లాడుట. ఇది వేఱు. పుత్రహీనత యనెడి పితరుల ఋణముంగూర్చి చెప్పుచున్నాను.

విదూ—అన్యోన్యము వాదించుకొనుచుండ తార్కికులవలన నే నీవిషయ మిది వఱకే వినియున్నాను. మీరు సూర్యుఁ డానతిచ్చినవిషయార్థ మెఱుంగక పరితపించుచున్నారు. ఆయర్థము నేను జెప్పెదను వినుఁడు. "ఈ నీదేవికి పుత్రులు కలుగరు. నీ వొకదానిని వివాహముఁ గమ్ము. ఆమె వలన నీకుఁబుత్రులు జనింతురు" అని

రాజు—మిత్రమా! ఇదికూడ యోచింపఁ దగినదే. కాని దేవీగుణగణబద్ధమగు
నాయీహృదయము వేఱొకట నుంపఁజాలను. కావున నిపుడు నియమ
రహితమై యున్నదేవిని దర్శించి వత్తము రమ్ము.

విదూ—ఇటు నిటు మిత్రమా!

(ఇద్దఱుఁ బరిక్రమింతురు).

రాజు—(నిమిత్తము సూచించి) మిత్రమా!

గీ. తనయ జన్మలాభంబునఁ ♦ దక్క నిపుడు
ముదము వేఱొంటఁ జేకూరఁ ♦ బోదు నాకు;
అదరుచున్నది నాదక్షి ♦ ణాక్షి చూడ
నెఱుఁగరాదయ్యె దీనికి ♦ హేతు వేమొ! 10

అదృష్టపూర్వయగు దేవికై మార్గము వెదకుచుండఁగ సునిమిత్త మేల కలుగకుండును?

రాజు—అదృష్టపూర్వయనఁగా నీయభిప్రాయమేమి!

విదూ—ఇంతకాలమును నియమాంతరిత దర్శన యగుటచే నే నట్లంటిని (ముందునకుం జూచి) ఇదిగో? యిటు చూడుము. భగవతియగు భాగీరథి కనఁబడుచున్నది.

రాజు—(అంజలివట్టి)

సీ. భువనత్రయంబును ♦ బూతంబుఁ గావింప
జనన మొందిన భవ్య ♦ సాధనములు
అతిదుర్లభం బైన ♦ యమరలోకముఁ జేర
వరుస నైనడిన సో ♦ పానతతులు
శ్రావ్యనాదములచే ♦ సతతంబుఁ గ్రీడించు
హంసావళుల కెల్ల ♦ నాటపట్లు
చంద్రదీధితిపుంజ ♦ సమములై తనరారు
ధవళకాంతులకు నా ♦ ధారకములు

గీ॥ పరిమళాంభోజసంతాన ♦ భాసురములు
నయిన ఘనవీచికా నికా ♦ యములతోడ
సతతమును రామణీయక ♦ స్థాన మగుచుఁ
దనరుచుండెను నీకు వం ♦ దనము తల్లి!

విదూ—(ఎదుటిభాగ మ్ముద్దేశించి) ఇది గుహాగృహసమీపమందలి యారామము. దీనఁ బ్రవేశింతము.

రాజు—(ప్రవేశమునటించి చూచి) ఆహా! యేమి యారామసౌభాగ్యము! ఇదిగో యిచ్చట

గీ॥ చిలుక గొఱికిన దానిమ్మ ♦ గెలలనుండి
పుడమి రాలినబీజ స ♦ మూహ మెల్ల
వన రమాంఘ్రులనుండి జా ♦ రినవిలాస
యావకపుశోభ నూనిన ♦ యట్లు దోఁచె.

(ఇద్దఱుఁ బరిక్రమింతురు.)

విదూ—(సభయముగా బరుగెత్తి) వయస్యా, పరుగెత్తి పోవుదము రమ్ము! ముందు గొప్ప యుద్ధము జరుగుచున్నది.

రాజు—నీకీ యకారణభయ మేటికి?

విదూ—ఇట్టిప్రాణసంశయమునకంటె సంభ్రమావకాశము మఱేమి కావలయును?

రాజు—నీప్రాణసంశయమునకు హేతు వెద్ది?

విదూ—(వ్రేలితోఁ జూపుచు) ఈమరకతశిలాతలమందు రక్తప్రవాహము నీకగపడుట లేదా?

రాజు—(నిపుణముగా నిరూపించి నవ్వుచు) మిత్రమా! నిజమే యిచ్చట యుద్ధము జరిగియే యున్నది. ఒకానొక దేవతరుణియొక్క—

క॥ యావకవిష లేపాంచిత
భావుకపదపంకజాత ♦ బాణంబులచే

భావజుఁ డేయఁగ మరకత
మావెలవునఁ బడియెఁగరము • లిరుదెస లలమన్ 13

విదూ—ఈపదవిన్యాసము దేవకన్య దనియే నీ వెట్లు తెలిసికొనఁ గలిగితివి?

రాజు—ఆకాశమునుండి దిగివచ్చునపు డీయశోక పర్ణంబులనంటినలాక్షారసముం జూడుము

విదూ—సరే యిది యుక్తముగనే యున్నది. (మరల నిరూపించి) ఇచ్చట మఱి యొకపాదవిన్యాస మగపడుచున్నదే. దీనికి వ్యాఖ్యాన మెట్లు? పోని యింత మాత్రమునకు నీ వేల? నేనె చక్కఁగా నాలోచించి వ్యాఖ్యాన మొనర్చెదను. (అని ధ్యాననిమీలితనేత్రుఁ డగును.)

{ అప్పుడు దేవి సపరివారముగాఁ ప్రవేశించు చున్నది. }

దేవి— సఖీ? యుత్పలికా? ఇంతకాలమును పుత్రసంభవ కాతుకాతిశయముచే నార్యపుత్రు నెడబాసి యుంటఁ జేసి విరహోత్కంఠ వ్యాకుల పరచుచున్నను నాహృదయస్ఫుటితముగా కున్నదిగదా? ఇపుడు నియమరహితనై యున్నదానను. ఇఁక నిముసమైన నాలసించుటకు నామన సొప్పుట లేదు. కావున శీఘ్రముగా నార్యపుత్రుని దర్శనోత్సవ మనుభవించెద.

చేటి—దేవీ! వర్షర్తునిరోధముం బాసిన శరచ్చంద్రిక కలువకొలనుం జేరదుం డునా? ఇటు నిటు దేవీ!

(పరిక్రమింతురు.)

విదూ—ఆహా!, కేవలము నిమీలితనేత్రములనే కాక మనస్సునుఁగూడా మహాంధకార మావరించినది. కావున నిదియు నీవే విమర్శింపుము.

రాజు—ఇచ్చట తెలియరాని దేమున్నది? ఈపాదవిన్యాస మా దేవకామిని కెచ్చెలిదై యుండును.

విదూ—ఇదియు నుక్తముగనే యున్నది. (ఊర్ధ్వముఖుఁడై) ఆహా! ఈమాంసఖండ మాకాశమునుండి పడినది. స్వర్గమున మహాదేవాసురసంగ్రామము జరుగుచున్నదో యేమో?

టి—(చెవియొగ్గి) దేవీ? యెదుట పారాశర్యులవారి యాలాపములు వినబడుచున్నవి. కావున మహారాజుగారుఁ గూడ నిచ్చటికి వచ్చెసినట్లు దోఁచుచున్నది.

వి—సఖీ? యీతీవెగొంపములం దొకముహూర్తమాత్రము దాఁగియుండి వారియన్యోన్యసంభాషణము విని పోవుదము.

(అట్లుచేయుదురు.)

జు—(మరలనిరూపించిచూచి) ఇది మాంసఖండము గాదు. మందారపల్లవకల్పితమగు నొకానొక కామినియొక్క,

చిరుచెమ్మటను దోఁగు ♦ చెక్కిళ్లపొత్తుచే
ఘనభాగధేయ సం ♦ కలితమగుచు
మందారపల్లవ ♦ సందోహకల్పిత
మణిదళాకృతులచే ♦ మహిత మగుచుఁ
బరిమళాకర్షిత ♦ భ్రమరాళిలులితాల
కప్రసూనపరాగ ♦ దీప్త మగుచు
మకరికాపత్ర సం ♦ ప్రకరచిత్రము లెల్ల
నదికి యుంటను మహో ♦ దార మగుచు
గీ. నమితసురభిళతాఘుమం ♦ ఘుమిత మగుచు
వివిధవిధవర్ణసంజాత ♦ విశద మగుచు
నక్షి నాసాప్రమోదదా ♦ యకము నగుచుఁ
దనరు చుండెడి మృదులావ ♦ తంసకంబు. 14

వి—సఖీ! యీమందారకర్ణపూరము నాకు శంక జనింపఁ జేయుచున్నది.

టి—దేవీ! యింతమాత్రముననే యేమి నిర్ణయింపఁ గలము? సావధానలమై వినుచుండము.

విదూ—అహా! నాసిద్ధాంత మంతయు నీటిపై వ్రాయఁబడిన యక్కరమువలె పరిణామశూన్య మైనదిగదా? (కర్ణపూరమును దీసికొని) ఈకర్ణపూర మెవరిదో యిదియుం జెప్పఁగలవా?

రాజు—(ప్రేలితోఁ జూపుచు) ఈపదవిన్యాస మెవరిదై యుండునో వారికర్ణపాశమునే యిదియు నలంకరించి యుండునని తలచెదను.

విదూ—నీ వేయాధారముచే నట్లు నిశ్చయింప గలిగితివి?

రాజు—పాదవిన్యాసమందును, కర్ణపూరమందును స్వేదబిందువు లగపడుట చేత.

దేవి—పాదకథ గూడా యొకటి కలదా?

చేటి—దేవీ! కానిమ్మింతమాత్రమున నేమి?

విదూ—ఆకాశగమనముచే నిద్దరుగూడా నలసి యుండ నందొకరుకు మాత్రమే స్వేద ముప్పతిలు టెట్లు?

రాజు—ఈస్వేదోత్పత్తి మార్గశ్రమముచేఁ గలిగినది కాదు. శ్లాఘ్యజన్ముఁడగు నొకానొక యువకుని,

గీ. బొమలు గుదియించి, యనురాగ ♦ పూర్ణములగు
వాలుచూపులఁ జూచుట ♦ వలన నుదవు
గగురుపాటునఁ దేలు నం ♦ గకములందు
పంచశరుఁ డిట్లు పొడసూపుఁ ♦ బ్రథమమునను. 15

విదూ—నే నల్పజ్ఞుఁడ నయినను నింత యుత్ప్రేక్షింపఁ గోరుచున్నాడను. ఆకాంతామణి యపాంగశరంబునకుఁ గుఱియైనవాఁడవు నీవే యైయుండ వచ్చును. ఈమానుషలోకమున నీవు దక్క దేవకన్యలచే వరింపఁబడుటకుఁ దగువాఁడు మఱెవ్వఁ డుండును?

దేవి—సఖీ! యీమాణవకుని యుపన్యాసము వింటివా?

చేటి—అవును వింటిని. ఇందు మహారాజుగారి యపరాధ మేమున్నది?

దేవి—వా రపరాధులని యెవతె జెప్పెను?

విదూ—(కర్ణ పూరము సావధానముగాఁ జూచి) మిత్రమా! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము! ఇచ్చట నేదియో శాస్త్రము లిఖింపబడి యున్నది.

రాజు—(నవ్వుచు) అయినా నాశాస్త్ర మెద్దియో చదువుము.

విదూ—(చదువు చున్నాడు.) చాశో నెడయ నేసేద్పుచు మెదీకలగాబ్రం. అక్షరము లెట్లో చదివితిని. అర్థముమాత్రము తెలియుట లేదు. కావున నీ వర్థము జెప్పుము.

రాజు—(సవిమర్శముగా) ఇవి మదనసందేశపర మగు గాథయందలి పదాద్యక్షరములని తలంచుచున్నాను.

విదూ—నీ గోటితో వ్రాసి దీనిని పూర్తిచేసినయెడల నీ మతికౌశల మప్పుడు శ్లాఘించెదను.

రాజు—(కర్ణపూరముఁ బుచ్చుకొని పూరించి యిచ్చుచున్నాఁడు.)

విదూ—(మరలఁ జదువు చున్నాఁడు)

గీ. చాతకాంగన శోభన ♦ జలద యందు
నెక్కు డనురాగవతి యయ్యు ♦ నేమి సేయు?
దృష్టిమాత్ర మనోరథ ♦ మెట్లు దీరు?
కను లలరుఁ గాకఁ బ్రమదాశ్రు ♦ కణికలతుల. 16

విదూ—ఓహో! నీవు జూడ నెలుకవలె నున్నాఁడవే? అది యొక చిన్న రంధ్రమును విస్తరింపఁ జేయును. నీవు నైదాఱక్షరములతో మహాగ్రంథము రచించితివి. పో నిమ్మా ప్రసంగము. నే నొకరహస్యవిషయ మిప్పుడు నాకు గోచరించు చున్నది. పదవర్ణన మైనదిమొదలు నీయాకారము వేఱువిధముగా నున్నది. మన్మథుని కేమైన నిచ్చట నవకాశము దొఱకినదా?

దేవి—సఖీ! నాకుఁగూడ నిదే సందియము.

చేటి—దేవీ! భర్తృగారియుత్తరము విని నిర్ణయించుట మేలు.

రాజు—(స్వగతము) ఆహా! యీమాణవకునివచనము నాయవస్థ ననుకరించు చున్నది గదా! నిజమే గుట్టు తెలుంగఁరాని యొకయుత్కంఠ నాహృద

యమును పీడించుచున్నది. (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! వేఱుగాఁ దలంపకుము. కేవలము విస్మయముచే నే నాకర్షింపఁబడి యున్నాఁడను.

చేటి—దేవీ! వింటివా?

దేవి—నీవు ఋజుమార్గ ప్రవర్తకురాలవు గదా? ఇట్టి గంభీరహృదయులు తమ మానసముల నెప్పుడును వెల్లడింపరు.

విదూ—(వాసన చూచిన ట్లభినయించి) దక్షిణమారుత మిప్పుడు బహుళామోదభరిత మై వీచుచున్నది. ఆదివ్యజనమే దీనికిఁ గారణ మని తలంచెదను. కావున నేను వారిని వెదకి కనుఁగొనఁ బ్రయత్నించెదను.

రాజు—మూర్ఖా! ప్రభావాంతర్హిత మూర్తులగు దివ్యజనుల వెదకి కనుఁగొనుట సాధ్యమా?

విదూ—ఒక్కొక్కప్పు డసంభావితతిరస్కరణీకులైగూడ నుందురని విని యున్నాఁడను. కావునఁ బోయి చూచెదను. (ముందునకుఁ బరిక్రమించి చూచి సాటోపముగా) మూర్ఖుఁడ నగు నాకు మాత్రమే కాక దివ్యజనము వివేకరాశివగు నీకునుం గనఁబడఁగలరు. కావున శీఘ్రముగ వచ్చి చూడుము. (అని రాజును లాఁగుచున్నాఁడు.)

రాజు—అట్లే చూచెదను. (అని చక్కఁగా దిలకించి సాంతికముగా) మిత్రమా! యిదేమి దేవి యైనదే! నీచాపల్య మిట్లు పరిణమించినది?

విదూ—నా కాఁకలి మిక్కుట మగుటచేతఁ గనులను చీఁకట్లు గ్రమ్మినవి. అందుచే దేవినిఁ జూచి దివ్యజన మనుకొంటిని.

దేవి—పారాశర్యా! శంకింప నక్కఱ లేదు. పవనముగంధంబును యువతీంసకంబును యెవ్వతెవని మీ రెంచియుంటిరో యాకాంత గాదు నేను.

విదూ—(జనాంతికముగా) మిత్రమా! దేవి మనసంభాషణమంతయు విని నట్లు దోఁచుచున్నది. ప్రారంభమునుండియు నీమె యిచ్చటనే యున్నదేమో!

రాజు—(ప్రకాశముగా) దేవీ! యకారణముగా కోపముఁ జెంద నేల? ఈయుపరాధమున కంతయు నద్భుతరసమే కారణము.

దేవి—నే నాగ్రహమొందితినని మహారాజుగారు మాత్రమే చెప్పుచున్నారు

రాజు—ప్రియా! అట్లుఁ దలంపకుము. నీ చిత్తవృత్తి నే నెఱుఁగనా?

చ. బొమలిసుమంతయేని ముడిఁ ◆ బొందక యేవిషమంబు లైచనం
దమకముచే నురోజములు ◆ తద్దయు నల్లలనాడుచుండ బా
ష్పముల నిరోధమార్గ సలిలీ ◆ జాఱఁగనీయక యిట్లు ప్రేమకో
పమహితమందహాసముల ◆ భామ! వృథానను నేఁచ నేటికే.

చేటి—దేవీ! శాంతింపుము. శాంతింపుము. ఈ విషయమున భర్త యనప
రాధుఁడు గదా?

దేవి—అవు నక్కే, నియమక్లేశితశరీర మగుటం జేసి ప్రత్యుత్తర మీయఁ జాల
కున్నాను. కావున నామందిరమున కేఁగెదను.; రమ్ము.

(దేవి సపరివారముగా నిష్క్రమించును.)

రాజు—దేవి వెడలిపోయిన దేల?

{ నేపథ్యము నిద్దఱు వైతాళికులు }

ప్రథముఁడు—ఆహా! చండాంశుఁ డాకాశమధ్యము నధిరోహించి యత్యుజ్జ్వ
లంబుగ వెల్గుచున్నాఁడు.

చ. భ్రమరములతోడఁ బొత్తుఁగొని ◆ పాన మొనర్చుటచే సుధాసమా
నముగఁ దలంచి యబ్జవన ◆ నాథుని వేఁడిమిఁ దప్తమౌటఁ బు
ష్పమధువు నానకుండె నొక ◆ బంభరనారి; మఱొండు భానుతా
పమున నిజాంగముల్ గుదుఁగ ◆ పల్లవు రెక్కలనీడఁ జేరెడిన్.

ద్వితీయుఁడు—

చ. హరిణ మొకండు దప్పిగొని ◆ యాతురతన్ మృగతృష్ణ [చెంతకున్
బరువిడి మోసపోయి, పిద ◆ పం గడు శీతలవారిపూర్ణమౌ

సరసిని గాంచియుం దరియఁ జంకుచు నిల్చెఁ బ్రసూనదన్వి భా
స్కరకరతప్తమైనసుమచాపము ముట్టగ నొల్లకుండెడిన్.

విదూ—వైతాళికులధర్మమున బ్రతికితిని. మిత్రమా! స్నానమునకు ద్వరపడుము, త్వరపడుము. రేపుదయము మృగయావినోదార్థ మడవి కేఁగ వలసియున్నది గదా! అచ్చట మృష్టాన్నము దొరకుట దుర్లభము. కావున యథేష్టముగా కుక్షినిండ భుజింపుము.

రాజు—నీయభీష్టము నెఱవేర్చుటయే కాక దేవిని శాంతింపఁ జేయవలసియు నున్నది. కావున నిప్పుడభ్యంతర మందిరమునకే పోవుదమురమ్ము.

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

ప్రథమాంకము

సంపూర్ణము.

ఓం

తపతీసంవరణము.

ద్వితీయాంకము.

{ అంతట రంభయు మేనకయుఁ
ప్రవేశించుచున్నారు. }

రంభ—సఖీ! మహేంద్రుని శాసనపు గొడవలలోఁ బడి యిన్నాళ్ళిచ్చట జరి
గిన వృత్తాంత మెఱుంగఁ జాలనైతిని. ఇపుడు నీమొగముఁ జూడ వైవ
ర్ణ్యము వహించియున్నది. కావున దీనికి హేతు వెద్దియో తెలుపుము.
మన నెచ్చెలి తపతి యిపు డెచ్చట నున్నది?

మేన—సఖీ! మును పొకనాఁడు భగవానుఁడగు భానుఁడు తపతిం దన
తోడ నిడికొని నారదమహర్షితో మాటవరుసన "దీని కనురూపుఁ
డగు వరుఁ డెవ్వఁ" డని యడిగెను. ముజ్జగంబుల వెదకి చూచినను
రాజర్షియగు సంవరణుఁడు దక్క మఱెవ్వఁ డని నారదమహర్షి
నుడివెను.

రంభ—ఇది నే నెఱింగిన విషయమే. తరువాత,

మేన—అది మొదలా రాజర్షిపై నభిలాషగలదై లజ్జచేఁ దపతి తనకోర్కి
వెలిబుచ్చ నోడి మెలంగుచుండెను. పిమ్మట నాతోఁ గలసి యొకా
నొకప్పుడు తపన వనమునకుఁ బయనమయ్యె. మార్గమధ్యమున
నారాజర్షి రాజధాని యగు హాస్తిపురం బధోభాగమునఁ జూచి
నిలుచుండెను.

రంభ—తరువాత,

మేన—అపుడు నేను నెచ్చెలి భావమును గనిపెట్టి "సఖీ! యిది కాళిందీ యావాస పరిసరోద్యానము. నీ వలసి నట్లున్నదానవు. కాన నిచ్చట కొంచెముసేపు విశ్రమించి పోవుద" మంటిని.

రంభ—నెచ్చెలి భావము చక్కఁగాఁ గనిపెట్టితివి. తరువాత,

మేన—పిదప నచ్చటి మరకతశిలాతలమున మే మెప్పుడు దిగితిమో యప్పుడే యారాజర్షి వయస్యునిఁ గూడి యచ్చటికి విచ్చేసె.

రంభ—తరువాత,

మేనక—పిమ్మట మన్మథ బాణములును లజ్జయు నొక్కుమ్మడిఁ దన్నుఁ గారింప నెచ్చెలి యాతని యెదుట నిలువ నోడి తిరస్కరణీప్రభావమున తిరోధానమొంది నాతోఁగూడ నభస్థలమున కెగసెను.

రంభ—తరువాత,

మేన—ప్రేమపూరితములగు చూపులతోఁ దనమార్గ మంటి చూచుచున్న యారాజర్షింగని నెచ్చెలి ద్విగుణిత మనోభవ వికారయై బొక్కుచుండెను. పిదప నెచ్చెలిం జూచి "సఖీ! నీచెక్కులఁ బొడము చిరుచెమ్మటల బొట్లుకాడి ముత్తియముల శోభను గర్ణపూరము తిరస్కరించు చున్నది గదా" యంటిని.

రంభ—తరువాత,

మేన—పిమ్మట నారాజర్షికి రూపమునకుం దగిన బుద్ధికౌశల మున్నదా యని పరీక్షించుటకు నెచ్చెలి యవస్థ నాతని కెఱింగించుటకును నిశ్చయించి నెచ్చెలికడనుండి కర్ణపూరము లాఁగికొని, గాథాపదాద్యక్షరములుమాత్ర మందు లిఖించి, ప్రమాదమునంబోలె నాతనిముందు బడవైచితిని.

రంభ—చతురముగాఁ బ్రవర్తించితివి. తరువాత,

మేన—పిమ్మట నాతఁ డాగాథఁ బూర్తిచేయఁగా విని కోపమున నధర మదరు చుండ నెచ్చెలి నన్నుఁ జూచి "అవినీతా! నన్నిటు లేలఁ జులకనఁ జేసె దవు?" అని నుడివెను.

రంభ—తరువాత,

మేనక—ఈప్రస్తావమునఁ బైన సర్వవృత్తాంత మాతనిచేవిని కుపితయై యుండ నే నవ్వుడు నెచ్చెలిం జూచి "సఖీ! సపత్నీమత్సరమున నీ వీమెం జూచుట నే నెఱింగితినిలే" యంటిని.

రంభ—తరువాత,

మేన—శిమ్మట నెచ్చెలి కోపము వహించి నేను చేలాంచలము పట్టుకొని బ్రతిమాలుకొనినను దిరస్కరించి వెడలిపోయెను.

రంభ—హృదయరహస్యము బట్టబయ లయినచోఁ గన్యకాజనము కోపించును గదా! కానిమ్ము. తరువాత,

మేన—అది మొదలు నెచ్చెలి పడు మదనవేదన యిట్టిదని వచించుట కయినను శక్యము గాకున్నది. అపుడా యవస్థంజూచి నేనూరకుండవలసి వచ్చెను. నేఁడుదయమున నాతోనైన జెప్పకయే తపోవనమున కేఁగినది. ఆ రాజర్షియుఁ మృగయాప్రసంగమున నచ్చోటికే విచ్చేసెనని వింటిని, కావున; మనమిరువుర మచ్చటికే పోయి సఖినూరడింతము.

రంభ—అట్లే

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

{ అంతటఁ దురగారూఢుఁడయి రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. }

రాజు—(సవితర్కముగా) ఆహా యేమిది! మృగజాతులకుఁ బరస్పర విరోధము స్వభావసిద్ధమైనను యిపుడు నాబాణంబులచేనయిన భయాతిరేకమున నిచ్చటఁ దపోవనధర్మము సంభవించి యట్టివిరోధము నుపశమింపఁ జేయుచున్నదీ. నాయీమృగయావ్యాపార మిపుడప్రవృత్తమై యుండ

చ. ఖరశరసంతతిన్ మిగుల • గాసిలుచుం గరిశాబకంబు కే
సరిగుహలోనఁ జొచ్చె, మృగి•జంకివృకావళినాశ్రయించె, స

త్వరగతిఁ బాఱి వ్యాఘ్రసతి పజ్జనఁ జేరె వరాహకాంత, కా
సరములు గొంక కేశరభసంతతి మాటున డాఁగఁ జొచ్చెడిన్

ఈమృగయాప్రసంగమునఁ బడి యతిదూరగతం బగుహిమాచలో పరిభ్రమింపఁ జేరితిని. మఱియు నే నా పదవతంసకములఁ జూచినది మొదలు నన్నుఁ గూర్చి,

చ. ననవిలుఁ బూనితుమ్మెదల నారిఁ బదింబదిలాఁగి చూచుచున్
ధనువునఁ గూర్చి కుసుమనాళములన్ సవరించి, క్రుద్ధుఁడై
మనసిశయుండు మూర్ఖమతియై చెలరేఁగి మదీయమానసం
బున గుఱిలేని యుత్సుకతఁ బూనిచె నీతని యాశ యెద్దియో.

పారాశర్యుఁడు కర్ణపూరముఁ దీసికొని వచ్చుచు తురంగవేగ మనుస రింపఁ జాలమి నిందుః వెనుకఁ జిక్కె. కావున నే నిపు డేవినోదంబున నీ తమకముం గడపిపుచ్చుదునో తెలియకున్నది.

(నేపథ్యమున)

చంపకుఁడు, చంపకుఁడు.

రాజు—ఆహా! యిది పారాశర్యునికంఠస్వరమే!

{ అంతట భయముతో విదూషకుఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు. }

విదూ—చంపకుఁడు, చంపకుఁడు. (భయము నిరూపించి) ఇట్టి భయస్థానమందు దుర్గామంత్రమైనను రానినాకు రక్షాసాధనములగు బ్రహ్మసూత్ర దండకాష్ఠములు రెండును నష్టములైనవి.

రాజు—వయస్యా! భయ మొందకుము. ఏమిది?

విదూ—(రాజును బట్టుకొని బొమ్మగద్గదస్వరముతో) మిత్రమా! నన్నేమఱక రక్షింపుము.

రాజు—మిక్కిలి భయ మొందితివి. ఈనీభయమునకుం గారణ మేమి?

విదూ—(గిన్నెలు పరికించి నవ్వుచు) నేను నీచెంతఁ జేరినమాత్రముననే నా శత్రువర్గము నశించినది.

రాజు—ఏమి శత్రువర్గమా!

విదూ—నే నింతవఱకు నింద్రజిత్తువలె వానరసైన్యపార్థివులతో మహాపరాక్రమమునఁ బోరాడి వచ్చితిని.

రాజు—(నవ్వుచు) నీపరాక్రమ మే నెఱింగితిని. సజాతీయబుద్ధిచే వానరములు నిన్నుఁ బీడించియుండు నని తలఁచెదను. ఇది యటుండ నిమ్ము. కర్ణపూర మెక్కడ?

విదూ—ఏమి కర్ణపూరమా! పరమ లుబ్ధుఁడవుగా నున్నాఁడవే. సర్వధనముం గోల్పోయి ప్రాణములమాత్ర మెట్లో దక్కించుకొని వచ్చితిని. మఱియు నా ప్రేమసార మగుకర్ణపూరమును దండకాష్ఠాగ్రమున జన్నిదముతో బంధించి తెచ్చుచుండ శత్రువులగు వానరులు నాపైఁ బడి బలాత్కారముగ లాఁగికొని పోయిరి.

రాజు—కష్టా! ఎంతప్రమాద మొనర్చితివి!

విదూ—మిత్రమా! కోపింపకుము. ఇంకను నీ కాపాడుకర్ణపూర మేటికి? దాని మూలముననే గదా దేవి మిక్కిలి కోపముఁ జెంది మఱల నెంతో ప్రయాసచే శాంతించినది.

రాజు—పోనిమ్మింక నూరకుండుము. ఆ పాదముద్రలఁ జూచినది మొదలు నేనుత్కంఠచేఁ బీడింపఁ బడుచుండియు నీజిహ్వాచాపల్యమునకు వెఱచి నే మఱల వెల్లడింపనైతిని. ఇప్పు డెచ్చటనైన నొక వనప్రదేశముం జేరినఁ గాని నాకూరట గలుగనేరదు. కావున వెదకుదము రమ్ము.

విదూ—నీవు మృగములజాడ వెదకికొనుచుం జను నట్లు నేను నీమార్గము వెదకికొనుచు వచ్చుచుండి భృగుమహర్షి యాశ్రమపదమునఁ బ్రవేశించితిని. అంత నామహర్షి నాకు గొప్పకథ యొకటి వినిపించెను. దానినంతయుఁ బూసగ్రుచ్చినట్లు వచింపఁజాలను. కాని దానిసారము మాత్రము వినిపించెదను. ఇచ్చటి కుత్తరమునఁ గల్యాణవామన మను పేరునఁ బురుషోత్త

మునియాలయ మొకటుగలదు. పూర్వము భగవంతునిఁగూర్చి తప మొనర్చి సూర్యభగవానుఁ డిచ్చటనే త్రిలోకముల వెలిఁగించుశక్తి సంపాదించెను. అదిమొదల ల్లాయరణ్యము * తపన వనమను పేరునఁ బరఁగుచున్నది. మున్ను త్రివిక్రమమూర్తియై విజృంభించిన వామనమూర్తికరతలమునుండి దానజల మచ్చటనే పడినది. అది కరతలోదక మను పేర నొక సరస్సై విలసిల్లుచున్నది. కావున నచ్చటికే పోదము రమ్ము.

రాజు—ఇట్లయిన జగన్నాథునిపాదకమలము లవశ్యము సేవనీయములు. కావున రమ్ము. ముందు నడువుము.

విదూ—నడువుము నడువుము. (యిద్దఱుఁ బరిక్రమించుచున్నారు)

విదూ—వయస్యా! సర్వకాలరమణీయమగు నీవనమునం బ్రవేశించుటచే నాకు దిగ్భ్రమయే గాక కాలభ్రమయును సంభవించినది. కావున నిప్పుడు జరుగుచున్న ఋతు వెద్దియో నా కెఱింగింపుము.

రాజు—(సావధానముగ నంతటం జూచి) శిశిర వసంతములమధ్యకాల మని తలంచెదను. ఏలయన,

సీ. అవసానదశఁ జిక్కి ♦ నవసియున్న తుషార
సంతానమును జాల ♦ సరకు గొనక
యుదయార్కకిరణంబు ♦ లుద్ధతిం జెలరేఁగెఁ
గమలముల్ బహువికా ♦ సమునఁ బొదలె
విగతసూనములైన ♦ ప్రేంకణంబులయందు
నల్ల నల్లన నాన ♦ లెల్ల వీడి
యభినవంబుగఁ బూయ ♦ నారంభ మగుచున్న
తరుణవంజుళలతా దర్శనమున
గీ. నమితసంతోషపారవ ♦ శ్యమునఁ బొదలి
నిజకటాక్షంబునకు దాని ♦ నెలవు సేయఁ

గోరి, తిరుగాడు మధుకరీ • కులము లెల్లఁ
గనులకెంతయుఁ బ్రియములై • కానఁబడెడి.

విదూ—(పరికించి యాశ్చర్యముతో) మిత్రమా! చూడు చూడు. ఇట్టివిచిత్ర మెన్నఁడైనఁ జూచితివా? ముత్తెపుముగ్గ లను స్వేదబిందువులు లేఁగఱు వలితాఁకునఁ దలించుచుండ నీపసిండికొనలతాకన్యలు మదనపరవశలై రతనంపుసిరుల కన్నులతో నిన్నే చూచుచున్న ట్లగపడుచున్నవి. ఇదియ తపవనము గాదోపు.

రాజు—మిత్రమా ! చక్కఁగాఁ దిలకించితివి. ఇదిగో ! యిచ్చట,

చ. ఇరవగుకెంపుసొంపు జిగి • నీనెడి లేఁజిగురాకు వాతెఱం
దిరముగనొక్కనిచ్చియెల• దేఁటులఝుంఝుమునాదసీత్కృతుల్
నెఱపుచుఁ దన్మొగ్గచను• నెత్తపురాపిడి యుప్పతిల్ల సు
స్థిరరతిఁ గల్పవల్లి తన• చేరువమావిని గౌఁగిలించెడిన్. 4

విదూ—స్వప్నమందైన నిట్టివిశేషము లెన్నఁడు జూచి యుండలేదు. కావున మున్ను నీవు వచించినట్టు లాకాళిగమనము గూడ నీకప్పుడు తటస్థింపఁ గలదని నా కాశ వొడముచున్నది.

రాజు—(స్పర్శ మభినయించి) మన మిప్పుడు గోవిందమందిరము సమీపించి నట్లున్నది. ఏలయన,

సీ. పరిసరంబుల నున్న • సరసు లందున నీఁది
మాలిన్యమును నీటి • పాలొనర్చి,
మహిపాతు ధూపధూ • మమున సంగము వార్చి
ఘనసారరేణు సం • గ్రహ మొనర్చి,
యరుణకేసరభార • భరణకుంకుమసాంద్ర
రమణీయ వనవిహారములు సల్పి,
పరిమళంబున కాస • పడి చేరవచ్చిన
యళికులంబుల నెల్ల • నాదరించి,

గీ. శైత్య సౌభాగ్యలక్ష్మి హ ♦ స్తంబు వట్టి
నాసికారంధ్రయుగళి వి ♦ కాస మొంద
మనకుఁ గల్గిన మార్గశ్ర ♦ మంబు నెల్ల
దూరముగఁ దోలె నీ వన ♦ మారుతములు.

(ఇద్దరుం బరిక్రమింతురు.)

విదూ—మిత్రమా! దేవమందిరముం జేరితిమి. లోపలఁ బ్రవేశించి నమస్కరింతము.

రాజు—(ప్రవేశము నటించి గోయిలి వట్టి నమస్కరింపుచు)

ఉ. మేనను బన్నిదంబు, మొల ♦ మీఁదను జాఱెడి మౌంజి, క్రొమ్ముడిన్
జానగుచూడ, జింక యజి ♦ నంబు, బలిక్రతుసామగాన సం
ధానముఖంబుఁ, గన్నుఁగవ ♦ తమ్ములు, గ్రాలఁ బలాశదండముం
బూనిమహాశుచిత్వమునఁ ♦ బొల్చెడివామనమూర్తిఁ గొల్చెదన్.

విదూ—లిఖితాక్షరంబగు నీజిహ్వామూలమున మాటలను పుష్పములతో దేవునిఁ బూజించితివి. అనక్షరవిభవుండనగు నే నన్నిటో సాధారణ పుష్పములు దెచ్చిపూజించెదను. (అని నిష్క్రమించును.)

రాజు—ఇప్పుడిచ్చట ననిర్వాణమాణిక్య దీపమాలాదూరీకృతగర్భ నిలయాంధకారంబును, జాంబూనదాకల్పకల్పితదివ్యవిగ్రహ వేషవిశేషంబును, సుధాసౌరభ సుభగసురతరు సుమనస్సంపాదిత భక్తివితానంబును నగు నీసత్యాశ్రమము దివ్యజనసంప్రాప్తిని సూచించుచున్నది.

{ అప్పుడు మన్మథవికారముతోఁ దపతి కూర్చుండియుండును. }

తప—(దీర్ఘనిశ్వాసముతో) మనోరథసిద్ధిఁ బడయ గోరి యుత్కంఠామానసముఁ గుదురు పఱచుకొని నే నిప్పుడే భగవానుఁడగు వామనమూర్తి పూజ

ముగించి వచ్చితిని. ఇపుడు సఖీజనమైన నాచెంత లేమిం జేసి యీ ప్రదేశము నిర్జనమై యున్నది. కావున స్వేచ్ఛానురూపకముగ సంకల్పసంగసౌఖ్యము లాభువనైక మోహన విగ్రహునితో ననుభవించెదను.

(ధ్యానస్థిమితయై యుండును)

{ అంతట రంభా మేనకలు ప్రవేశించుచున్నారు. }

రంభ—సఖీ! నెచ్చెలి తపతి యెచ్చట నున్నది?

మేన—సరతలోదక తీరమందలి స్ఫటికంపుం జవికెపై యాపె కభిమాన మెక్కుడు. కావున నిపుడచ్చటనే యుండనోపు.

రంభ—అట్లయిన నచ్చటికే పోదము రమ్ము. (అని పరిక్రమింతురు.)

మేన—సఖీ! నెచ్చెలి యేమో యాలోచించుచు నించుకయైనం జలనము లేకున్నది. యీపె యాలోచన యెద్దియో!

రంభ—ఆహా! నెచ్చెలియొక్క యీదశ యపూర్వముగా నున్నది. కావున నిచ్చటనే దాఁగియుండి యీపె ప్రయత్నముం దెలిసికొని పోవుదము. (గోడచాటున దాఁగి యుందురు.)

{ పటాక్షేపమున విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. }

విదూ—వయస్యా! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము! విస్మయావహం బగు నొకసరోవరతీరంబున ఘనపటలఘటీభూతం బగు నొకజలరాసిం జూచివచ్చితిని. మఱియు నా నీరమున లక్ష్మీప్రతిమ లిఖింపఁబడి యున్నది. కావున త్వరితముగ విచ్చేసి తిలకింపుము.

రాజు—మూర్ఖా! నీర మెప్పుడును బల్లము ననుసరించి పోవుట స్వభావము. కావున స్థిరీభావము, నూర్ధ్వగమనంబును సంభవించు టెట్లు?

విదూ—కరతలగతామలకవిషయమై యింతవివాద మేల? ప్రత్యక్షప్రమాణమున సాధించెదను. నా వెంటరమ్ము. (అని రాజును లాగుచున్నాడు.)

రాజు—ఇదంతయుఁ గేవలము నీమతిభ్రమ పరిణామమే యని తోఁచుచున్నది. అయినను నీయిష్టము నెఱవేర్చెదను. నడువుము. (ఇద్దరుఁ బరిక్రమింతురు.)

విదూ—ఇదిగో! యీసరస్సు! అవునా కాదా? దీనఁ గూడ నేమైన భ్రమ పడితివా?

రాజు—నిజమే యిది సరస్సే. భృగుమహర్షి నిర్దేశించిన దిదియే యని తలఁచెదను.

చ. నిలుకడఁ గాంచి మానికపు నేలపయిన్, నతలంబు ముత్తెపుం
బలుకులవోలు స్వచ్ఛతర వారికణంబులనిండి, నిత్యమం
గళకరమై, ముకుందుకర కంజతలంబునఁ గ్రాలు నట్లు భా
సిలెడిఁ గరోదకాఖ్యసర సీవర మిత్తరిఁ గూడఁ జిత్రమా. 7

విదూ—అయిన నింకొకభ్రమముఁ గూడఁ జూపుదునా! (పరిక్రమించి ముందునకుఁ జూచి) ఇదిగో! యీజలశైల మిది. చిత్రము విది. ఇదియు సత్యమే కదా!

రాజు—మూర్ఖా! ఇదంతయు నసత్యము. ఇది స్ఫటికనిర్మితం బగు దివ్యజనఘోష్ఠీ మండపము. నిర్మలస్ఫటికభిత్తులనుండి వెలికిం గానవచ్చుచున్నాత్మతేజఃపటలావృతం బగు నొకానొక దివ్యాంగనా రత్నమిది. (మరల సావధానముగఁ జూచుచు) ఆహా! లావణ్యాతిశయ విశేషంబుల కవధి లేదు గదా! ఈ పదార్థ విశేషమును సృజించుటఁ జేసి యాధునికబ్రహ్మ పూర్వసృష్టికర్తల జయించెను. ఏలయన,

ఉ. వాడక, మంచుచేఁ గలక వారక గ్రాలు పయోజలక్ష్మినై
వేఁడిమి వీడి స్వచ్ఛముగ వెల్గెడి దీపశిఖార్చినై పువుం
బోఁడుల సృష్టిలోనఁ దొలి మొక్కయునై యలరారు దీనినిం
బోఁడిగఁ జూచి, చీల్చెనో నలువ శరుంను నిజాంతరంగముల్. 8

విదూ—ఆ పవనతంసకంబు లేలతాంగికై యుండునో యా లతాంగియు నిప్పుడు మన కగపడుచున్న యీ లలనామణియు నొక్కతెయే యైనచో ముక్కాలి యనుకూలముగ నుండును.

రాజు—విధివిలసితంబు లెవ్వఁడెఱుఁగును? ఇచ్చట దాఁగియుండి యీ లతాంగి స్వైరాలాపంబుల విని నిశ్చయింతము. (అట్లు చేయుదురు.)

తప—(విషాదముతో) ఛీ! కేవల స్వాత్మచ్ఛందమున నే నాతనిం జేరఁబోవుచు కన్యకాజన విరుద్ధముగాఁ బ్రవర్తించితిని.

సఖులు—భయముతో (వక్షంబునఁ జేయిడుకొని యొకరి నొకరు చూచుచున్నారు.)

రాజు—(చింతతో మరలి) మిత్రమా! అన్యానురక్తయగు వనితారత్నముపై నా మనశ్చక్షులునుఁ బ్రవర్తించినవి. కావున నిట నుండరాదు. పోవుదము రమ్ము.

విదూ—ఇంచుక వినుట మాత్రముననే యథార్థము గ్రహించుటకు బ్రహ్మదేవుని కేనియు శక్యంబుగాదు. ఈ రమణీయమూర్తి నింద్యకర్మ మొనర్పఁ జాలదని నానమ్మకము. కావున నింకను కొంచెము విని పోదము.

తప—[నిట్టూర్పువిడిచి చూచి] సంకల్ప సంగము కూడదని యనవసరముగా నన్ను నే నేల యధిక్షేపించు కొంటిని?

సఖులు—(హర్షముతో) బ్రదికితిమి.

విదూ—మిత్రమా! వింటివా?

రాజు—(వెనుక మరలి) ఇంతమాత్రముననే నీ కూరట గల్గెనా? చూడుము.

ఉ. ఇమ్మగు ప్రేమచే యువకు నవ్వనినో మదినిల్పి బొక్క నీ
కొమ్మనె కర్తునా యెదుటఁ గూర్చి, యెదుమ్మడి పూవుటమ్ములం
జిమ్ము సుమాస్త్రి మోవ మను చీకటి నించుక లాలవంబు నా
నెమ్మదిఁ గూడ నేఁచు నెడ నిక్కమిదే ధృతినాశ్రయించెదన్

తప—సఖీ! మేనకా!

మేన—సఖి నన్నుఁ జూచెనా యేమి?

తప—మేనక యెక్కడ?

మేన—ఋజుబుద్ధి యగు నీపై సంకల్పమే నన్నాహ్వానించుచున్నది.

రంభ—(ఈర్ష్యతో) ఈమదనసంభ్రమ మందైన నిచ్చెలి నన్నుఁ దలంపక పోయె.

మేన—మొదటినుండియు నీ వీవృత్తాంత మించుకైన నెఱుంగవు. నే నన్నినో కొంత యెఱుంగుదును. అందుచేత సఖి యట్లువలికినది.

తప—హృదయమా! ఏమిది హృదయ మెక్కడ నున్నది? (స్మృతి నభినయించి) ఓహో! యీసుకుమారుఁడు హరించెఁ గదా. దేవా! కుసుమాయుధా! నీ వన్ననో నన్నుఁ గారింప వచ్చితివి. నీశరంబులకు లక్ష్యభూతం బగు నాహృదయ మన్ననో సకలభువనైకసాధునిహస్తగతమై యున్నది. సమర్థుఁడ వైనచో నచ్చోటి కేఁగి పరాక్రమింపుము.

రాజు—(సాభిలాషముగా) ఏనికై దీనికీ యుత్తలపాటు సంభవించెనో యాతఁ డిపు డిచ్చట సన్నిహితుఁడై యున్నచో జన్మవంతులలోఁ బ్రాగ్రేసరుఁడగును గదా. ఏలయన

చ. తలిరులవింటివానిశర ◆ ఘాటి సహింపఁగ లేక దీనవై
వెలదులుతమ్ముఁగూర్చి పల◆వించుచుఁబల్కు విలాపవాక్యముల్
వలనుగ విన్న యట్టియెలఁ◆ బ్రాయము వారల నెమ్మనంబులన్
మెలఁగెడి సౌఖ్యసంతతికి ◆ మేళనమే చెఱుపైదనర్చెడిన్. 10

విదూ—అనుచితింపు టూహ లిఁకఁ జాలు నూరకుండుము. నిన్నే స్వీకరించుటం జేసి గదా భువనైక నాథుఁడని యామె వచింప సాహసించుట.

తప—(చింతతో) ఇక్లెంత కాలము దుఃఖింతును? మనఃప్రియుండు సదా మనాత్మసవర్తియయ్యు నన్నుఁ గరుణింప కున్నాఁడు. ఏ దేవునను గ్రహంబున నే నుద్భవించితినో యట్టి యాకల్యాణవాసనుఁడు నాచే నారాధితుండయ్యు నన్ననుగ్రహింప కున్నాఁడు.

రాజు—(కన్నులు తెరచి) అపుడు నేఁడిలకించిన యాదేవునిసపర్యావిధాన సంతసము నీ నైహస్తకాళలమునఁ గలిగినదే.

తప—దుఃఖభాజనం బైన యీ నాళికేర మాలనిక యర్పించెదను. (బాష్పగద్గదముగా) అకౌర్యాదివృక్కలేనిదాన నైతిని. రంభామేనకల చరమపరిరంభణం బందకయే ప్రాణముల వదలు చున్నాను. (లేమ చున్నది)

రాజు—ఆహా! అతిభయంకర మతిభయంకరము! (సమీపింప నుంకించును.) పాపము శాంతించుఁ గాక!

సఖులు—(సంభ్రమముతో సమీపించి కన్నీళ్లతోఁ సఖీ అమంగళము ప్రతిహతమగుఁగాక! అనేకకల్పాంతరములు సమ్మాలింగనముఁ జేసికొను చుందుము.

తప—ఆహా నెచ్చెలులా! (లజ్జనభినయించును.)

రాజు—(ఆనందముతో) మిత్రమా! యన్యాసక్త యగువీనిని నిజసఖులతోఁ గూర్చి దైవము మేలొనర్చె.

విదూ—వీరిసంభాషణమువలన నీ వెమ్మభిలాష స్పష్టము కాఁగలదు.

తప—(తనలో) వీరియాగమనముచే మత్సహోదరుఁడగు దండధరుని దర్శించుట తప్పిపోయినది. ప్పుడును జితస్థైర్యమును విడువ కుందును గాక!

సఖులు—సఖీ! ప్రాకృతస్త్రీలమార్గ మనుసరించి నీవేల నిష్కారణముగా మరణింప నుంకించితివి? ప్రాణసమానలమగు మేము నీమనోరథముం దీర్పఁ జాలమా? నీయతావనరూపవిభ్రమాదిగుణంబులకు లోఁబడని వాఁడీజగంబున నుండునా?

తప—ఈవచనంబులచే నన్నింక బాధింపకుఁడు. నాహృదయసంతాప మతిదుస్సహమై యున్నది. నన్నుఁ బట్టుకొనుఁడు.

మే—(పట్టుకొని స్పర్శనభినయించి) అబ్బా! దీనియంగసంసర్గమునకన్న మహోత్సవంగ ప్రవేశము చాల సుఖకరము (రంభం జూచి) సరస్సునుండి సరసీరుహపత్రంబులం దెచ్చి నెచ్చెలికి వీవుము.

రంభ—(అట్లు చేయును.)

మేన—నళినీపత్రసమీరమును లోనఁ జొఱనీక స్తనాంశుక మడ్డగించుచున్నది. కావున దానిం దొలఁగింపుము.

తప—ఇది మఱుఁగులేనిప్రదేశముగా నున్నది. కావున నన్నెవరైనఁ జూతురేమో శరీరము బయలు పఱచుటకు సిగ్గగుచున్నది.

మేన—అస్మన్మనోరథసిద్ధికి సంవరణసాన్నిధ్య మున్నదిగదా!

తప—(సంభ్రమముతో దిశలు పరికించి) ఎచట నెచట? నార్యపు—(అనర్థోక్తియుండే లజ్జచే ముఖము వాంచి యుండును.)

మేన—(నవ్వుచు)—సఖీ! ఆ స్థానమునఁ దత్తరింపనేల? ఈభిత్తి నుద్దేశించి సంవరణపద ముచ్చరించితిని. అంతియ కాని నీహృదయమున నున్న పురువంశప్రదీపకుఁడగు రాజర్షిని గూర్చి కాదు.

రంభ—అతిప్రరూఢమగు వీనిమన్మథవికారము నన్ను ఖేదపఱచినను యథోచిత స్థానంబును జెందుటఁజేసి నేను సంతసించుచున్నదానను.

రాజు—(సంతసముతో) వినఁదగినవానిని వింటిని. హృదయమా! యిఁక నీ జననియందు నిరాటంకముగాఁ బ్రణయప్రసారము వృద్ధిఁ బొందింపుము. మఱియు,

చ॥ సుమశర! మంజుపుష్పపరి ♦ శోభిహిమాద్రితరుప్రవాళబృం
దములఁ బటీరశైలపవ ♦ నమ్ములు పేర్చి కదల్చుఁ గాఁక! వం
తమున రణోర్వి నన్నదిరి ♦ తాఁకఁగనీదొనదోయి నిప్పుడే
భ్రమరవినీల పుంఖసుమ ♦ బాణపరంపరనింపుమీ వెసన్

విదూ—ఈతన్వి తనయునిపేరి యగ్నికి సంభవస్థానమగు నరణిగా దైవముచే నీకొఱకుఁ గూర్పఁబడియె.

(నేపథ్యమున)

గీ. సాయపుంగృత్యముం దీర్చ ♦ సమయ మయ్యెఁ
గలువముల నెల్ల తీర్థోద ♦ కములఁ బాపి

జలజమిత్రుని కర్ఘ్యపూ • జనము సల్పఁ
ద్వరగ గన్నేరువిరులు, గం • దమును దెండు. 12

సఖులు.—(సంభ్రమముతో) సఖీ! లెమ్ము లెమ్ము. సూర్యోపస్థానసమయ మతిక్రమించు చున్నది.

తప—(తనలో) ఈయవస్థ తండ్రిజూచును గాఁబోలు. మన్మథశరనిపీడితసారంబులకు నీయంగములతో నే నెట్లు బోఁ గలుగుదును? అయినను దైవాచార మనతిక్రమణీయము గదా! (ప్రకాశముగా) సఖులారా? అట్లే చేయుదము (అని అందఱు నిష్క్రమింతురు)

రాజు—అహో! కష్టము. నామనోరథభూమి తిరోధాన మొందినదిగదా! అతినిష్కారణమైన యీవాక్య మెవ్వఁడు వచించెనో! ఒకవేళ నానయన భాగ్యమునకిది యవసానవేళ గాఁబోలు.

విదూ—అతిసమీపమున నున్న యీతపోవన మందలి ఋషు లిట్లుద్ఘోషించిరి.

రాజు—(చూచి) మిత్రమా? ఈమార్తాండుని దివసదీక్షాధికార మవసాన మొందిన ట్లే యున్నది ఏలయన,

చ. మానితపద్మరాగమణి • మండలతుల్యము లైన మేఘసో
పానములెక్కి నేఁడిర యఁ•పాంపతిఁ జేరఁదొడంగె; మల్లెపూఁ
దేనియతావులం జిలుకు • తెమ్మెర సోఁక స్వరస్థచక్రవ
ద్వాసన గుందఁ జొచ్చె విర•హార్తి భయంబెదఁగూఁడ దీనయై

మిత్రమా? యింక నాచరణీయ మెద్ది?

విదూ—రాత్రిసభీతుఁడగు కులపతి భృగుమహర్షి మిమ్మప్పటికిఁ దీసికొని రమ్మని నన్నుఁ బ్రార్థించెను. కావున నప్పటికే పోదము.

రాజు—మంచి దట్లే అవశ్యకరణీయము.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయాంకము.

సంపూర్ణము.

ఓం

తపతీసంవరణము.

తృతీయాంకము.

{ అప్పుడు హోమసాధనహస్తుఁడగు తాపస కుమారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు. }

తాప—(విస్మయముతో) ఆహా ? అద్భుతరసానుభావుఁడగు సంవరణసార్వభౌము పరాక్రమవిధాన మవాఙ్మనసగోచరము గదా! ఇప్పుడీతఁ డేదియో నొకమనస్తాపంబుచేఁ బీడింపఁ బడి కృశీభూతశరీరుఁడై యుండెను.

గీతమాలిక. అనలశిఖలను బోలు నీ • తని శరంబు
లద్రికాయుల నసురసే • నాధిపతుల
బెడిదముగఁ దాఁకి, ప్రాణంబు • లెడపుఁ గాఁక
శరమరుద్వేగమునఁ బడి • చని చని తద
సురజనంబు లాశ్రమ బాహ్య • ధరణి నెచటఁ
బడిరొ చిత్ర మాదెలియ ది • వ్యునకును గూడ. 1

“ వత్సా కౌండిన్య! సంవరణశరంబులచే నిహతులయిన రాక్షసుల భార్యలాతనికిఁ బ్రత్యక్షంబుగఁ గీడు సేయ నోడి మాయలు గావింతు రని తలఁచెదను. అట్టిమాయల నశింపఁజేయుట కొకతంత్రము గలదు. దాని నిప్పుడు నెఱవేర్ప వలసియున్నది. కావున నీవుపోయి కుశలు, సమిధలు, పుండరీక సంచయంబులును గొనిరమ్ము ” అని గురుఁడు నా కాజ్ఞ నొసంగె. నిరతోపయోగముచే నాశ్రమసమీపప్రదేశము లన్నియు హోమసాధనరహితములై యుండఁ జేసి దూరారణ్యభూముల కేఁగి

వేరీ యింధనభాగముం జేకలవివచ్చె. అందుచేఁ బగలంతయు గడచి సాయంసమయము సంప్రాప్తమైనది. (నలుదిక్కులం జూచి) ఆహా? పక్షిజాతులకుఁ గూడ సంసారధర్మమతిగు ప్తమైనది గదా? ఇదిగో! యీసరస్సునందు,

సాము తెక్కలు రాగ ♦ జలదపత్త్రములందుఁ
బొరలాడునిజశిశు ♦ పుంజములను
లకుముకిగరిత ల ♦ ల్లనె పక్షములచేత
నొకచోటఁ బ్రోవుగా ♦ నుంపఁదొడఁగె,
కలువలతేని రాఁ ♦ క సహాయ మగుచుంట
నెఱిఁగి నెమ్మదిలోన ♦ వెఱపుఁ బొంది
నీరజాతముచాల ♦ నేర్పుమై దొరకొని
దళములనెల్ల బం ♦ ధన మొనర్చె.
గీ అంత నొకభృంగసతి దాని ♦ చెంత కరిగి
లోన నిజకాంతుఁ డుండుట ♦ మానసమున
నెఱిఁగి తానును శయనింప ♦ నెంచి, మిగుల
దమకమునఁ దిరుగాడెడిన్ ♦ దాఁపుచుట్టు. 2

(పరిక్రమించుచు ముందునకుం జూచి) ఓహో! సంరంభదూషితముఖకాంతిచే నున్న యీరాజర్షి వయస్యుఁ గూడి యిటే వచ్చుచున్నాఁడు. ఇది యాశీర్వాదసమయము గాదు. కావున నాశ్రమమార్గముం బట్టి పోయెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(ఇది విష్కంభకము)

{ అప్పుడు రాజును విదూషకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు. }

జు...(సంరంభముతో) ఓరీ దురాత్మా! మన్మథచండాలా!

చ. దనుజబలంబు నస్త్రతతిఁ ♦ ద్రచ్చిన నం దృణరీతి నెంచి, ధ
ల్చె నతనుతా తనుత్ర మని ♦ బీరము నం జెలరేఁగె దీవు
ద్రనయునపహ్నిమగ్గి ను ని ♦ ధైర్యము వంచనమై వారించు
తనుతరశక్తులన్ వెడఁ ♦ తాఁకఁగఁజాలవె నాదు బాణముల్

అయ్యో! ఛీ! యసంబద్ధప్రలాపము లాడుచున్నాఁడనే! నాపై విజృ
భించుట కాతని కో కానోకప్పుడనుజ్ఞ నిచ్చియుంటిని గదా! కావున నీ
నిప్పుడనుసరించెదను. భగవానుఁడా! యీయపరాధము సహింపుము. ని
వేఁడుకొనుచున్నాఁడను.

చ. అలికులముల్ మరంద రస ♦ మాని తలంగిన లేఁతమావి పు
వ్వుల సనుమంతయుఁ నిలుపుఁ ♦ బొందని గంధపుఁగోఁడగాడ్పుల
గలుగదు సిద్ధినీకు మదనా! యిఁక నేర్పరి వైన నేయుమా
కలువల కప్పు నేలు నల ♦ కల్కి మితారపు వాలుచూపులన్

విదూ—(సనిర్వేదముగాఁ దనలో) అహా అతిఘోరముగ నున్నదే! మ
వ్యాధి చికిత్సకుం గడంగిన దుర్వైద్యునిభంగి నే నీతనియనంగవ్యాధి
జూచి తత్తరపడుచున్నాడను. అనుచరసమూహంబుల నీతఁడు కొ
కడఁ బంపుటం బట్టి మాడ నగరగమనవృత్తాంతముఁ బూర్ణముగ మ
నట్లగపడుచున్నది. ఈయడవిలో నే నొక్కఁడ నేమి చేయఁగల
కాని మిట్లు చెప్పి చూచెదను. (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! నీయ
ర్థవచనంబులు విన నాహృదయంబు తల్లడపడుచున్నది. కావున ధీ
రుడవై యుండుము.

రాజు—(తన్ను తానె నిలువరించుకొని) మిత్రమా! నీవు వచించినది నిక్కమె
మాటలు మనశ్శక్తిమూలకములు. అట్టి మనశ్శక్తిని యాతన్వంగి నిరు
లింపఁజేసినది. కావున నవాకులంబులై యెట్లుండును?

విదూ—(విషాదముతో) ఇట్లయినచో నిఁక శరణ మెద్ది?

రాజు — (దీర్ఘనిశ్వాసముతో) తదంగసంసర్గశ్లాఘనీయమగు స్ఫటికమండపము దప్ప వేఱేమి యుండును ? కావున దారిం జూపుము.

విదూ — (ప్రత్యాశతో) రమ్ము. (ఇద్దఱుం బరిక్రమింతురు.) ఇదిగో ! యా మండపము. ప్రవేశింతము రమ్ము. (ప్రవేశింతురు)

రాజు — (మండప మంతటనుం జూచి విషాదముతో) ఆహా ! వస్తుసంపద లస్థిరములు గదా ! చూడుము,

ఉ. అంబుజగేహ లేని కల ♦ శాంబుధి, యంబిక లేనిభస్మితు
భ్రంబగు శంభుమేను, సుర ♦ వాహిని లేని తుషారవార గా
రంబగు శీతశైలమును ♦ రాజిలనట్లు మదీయజీవతు
ల్యంబగు కాంత లేని తెలి ♦ తా నెలవుం బోలుపేదియుండెడిన్

విదూ — పూర్వ మప్పద్మగంధి యధిష్ఠించుటం జేసి దివ్యపరిమళంబుల వెదఁజల్లుచున్న యీ ప్రదేశమును నీవు సహధర్మచారులగు మధుకరంబులు విడఁజాలక మూఁగియున్నవి. కావున నిచ్చటఁ గూర్చుండి పొద్దు బుచ్చికొనుము.

రాజు — మిత్రమా ! అట్లు గాదు. మధుకరంబులు నా కెట్లు సహధర్మచారులగును?

చ. శరమనుకూల రైన నిజ ♦ కాంతలు గానము సేయుచుండ నిరం
తరమును దమ్ముఁగొల్వఁగ మ ♦ నఃప్రియభోగములన్ భుజించివి
స్తరకుతుకంబుతోడ నిట ♦ ధన్యతమై చరియించుచున్న బం
భరవరరాజితోడ సరి ♦ వత్తునె యెన్నఁటికేని మిత్రమా!

(కూర్చుండి దాహవేదన భావించుచు) ఆహా విధివైపరీత్యము ! సుఖోత్పాదనకై గల్పింపఁబడిన యీప్రదేశము నా కతిదుస్సహసంతాపమును గలుగఁ జేయుచున్నది గదా ! మిత్రమా! నే నీకఁ దాళఁజాలను. కావున నీకరతలోదకమునుండి శిశిరవస్తువులం గొనితెచ్చి నాకు శయ్య నమర్పుము.

విదూ—అట్లే. (అట్లు చేసి) ఇఁక బరుండుము

రాజు—(శయన మభినయించి ప్రక్కలం జూచుచు) అప్పద్మగంధికి శిశి
సమీరమును గల్పింపుటయుం గేడియుపకరించెనో యట్టి యీనళినపత్త్రం
బుచే నన్ను వీవుము.

విదూ—(అట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

రాజు—(స్మృతి నభినయించి నిట్టూర్పుతో)హా! ప్రేయసీ! ఈ నళినపత్త్రంబుచే
వీఁచుచు నీనెచ్చెలి పర్యాయదఁ దోలఁగింపఁ బురికొల్పినను వినక నా
లోచనంబులకు వైఫల్యము ఘటింపఁ జేసితివి. అట్లయినను,

చ. హిమమున నించుకంత తెల • వెక్కెడునంగు పసిండితమ్మితో
సమమయి గ్రాలుచుంబయుఁట • నందునడాఁగిననీ స్తనంబుపై
విమలశిలాప్రశస్తతర • భిత్తి నిరోధముఁ ద్రోసిపుచ్చుచుం
దమకము నొందు నాడు నయ • నప్రభ వేప్రసరింప లేవొకో ॥7

మిత్రమా! నళినీపత్త్రపవనంబుచే మన్మథాగ్ని ప్రజ్వరిల్లినది. కావున
నించుక విరమింపుము.

విదూ—మంచి దట్లే (విరమించుచున్నాఁడు.)

{ అంతటఁ దపతియు మేనకయు
నాకాశగమనమునఁ బ్రవేశింతురు. }

తప—(దీర్ఘనిశ్వాసముతో) చెలీ! హస్తిపురసమీపమునకు వచ్చితిమా?

మేనక—(విషాదముతోఁ దనలో) నాప్రియసఖికి మదనోన్మాద మెప్పుడు శాంతిం
చునో గదా! (ప్రకాశముగా) సఖీ! అచ్చట మన కేమి పని?

తప—(విస్మయముతోఁ దనలో) నే నేమంటిని! (ప్రకాశముగా) కార్తికేయా
వాసపరిసరారామ మతిరమణీయ మైనది గదా!

మేన—సఖీ! యిప్పుడతఁడు వేఁటకుఁ బోఁట

తప—అసంబద్ధము లాడెద వేల?

మేన—(నవ్వుచు) ఎవ రసంబద్ధము లాడునదియుఁ దెలియుచునే యున్నది.

ప—పిచ్చిదానా! అతనికిఁ జలనము కలదా?

మీన—అవును. కలదు.

ప—అనఁగా నీయభిప్రాయ మెద్ది?

మీన—నీహృదయగత మైనదెద్దియో యదియే.

ప—నాహృదయగత మైన దెద్ది?

మీన—(నవ్వుచు) సంవరణమహారాజు.

ప—(రోషముతో) అన్యాగమనోరగుం డగునాతని నుద్దేశించి నన్నేల పరిహసించెదవు?

మీన—నేనుపరిహసించుచుంటినో లేక నిజమునే వల్కుచుంటినో నీహృదయమునకే తెలియును.

ప—పరిహాసమిఁకఁ జాలును. భగవానుఁడగు భృగుమహర్షియాశ్రమమునకు మార్గ మెద్ది?

మీన—మన మాశ్రమపదమునకు బయలుదేఱ లేదు. రంభను మాత్ర మచ్చటికిఁ బుత్తెంచి మనము తపోవనమునకు బయలు వెడలితిమి.

ప—ఓహో! తపోవనమునకా మనము బయలు వెడలినది! అట్లయిన నావన మెచ్చటనున్నది?

మీన—(క్రిందికిఁ జూచి) ఇదిగో! స్ఫటికమండపముయొక్క శిఖర మగపడుచున్నది. కావున నిఁక దిగుదము. (దిగుట నభినయింతురు).

{ అంతట బద్ధకర్ణపూరదండ హస్తయై రంభ ప్రవేశించుచున్నది. }

రంభ—"భృగువాశ్రమంబునకుఁ బోయి యామహర్షి యచ్చటికి వచ్చెనో లేదో తెలిసికొని రమ్మని నాకు సఖులు చెప్పి పంపిరి. అతఁడన్నప్రదోషారంభమునే వయస్యులఁ గూడి తపోవనాభిముఖుఁడై బయలు వెడలెను. కావున నేనును దపోవనమునకే పోయి సఖులం జూచెదను."

మీన—(చూచి) సఖీ! బద్ధకర్ణపూరదండముం బుచ్చికొని యిదిగో రంభ వచ్చుచున్నది.

రంభ—(సమీపించి) చంద్రికదుకూలావృతంబగు నీప్రదోషము నిన్న
సౌఖ్యాంబుధి నోలలాడించుట లేదా !

తప—(నిట్టూర్పువిడిచి) నా సుఖవృత్తాంత మట్లుండ నిమ్ము. దీని నెచ్చ
నుండి తెచ్చితివి?

రంభ—తపోవనమునుండి నేను మరలివచ్చుచుండ సిద్ధసేనా యొక సహకా
శాఖనుండి యిది నాముందటం బడియె. అప్పుడు నే నిది యేమిస్తై
యుండునోయని యించుకయోచించి పిమ్మట బుచ్చికొని వచ్చితిని.

మేన—(చూచి)సఖీ! ఇదిగో! యీ గాఢాతురంబులు. అప్పుడు హాస్తిపురంబు
మనచేతినుండి జారిపడిన కర్ణపూరమిది. ఆరాజవయస్యుని ప్రమాదము
నిట్లు జరిగియుండెనని తలంచెదను.

తప—(రంభను జూచి) సఖీ! ఇప్పుడాబ్రాహ్మణుం డెక్కడ నున్నాడు

రంభ—(నవ్వుచు) ఈతపో వనమందే యెచ్చటనో యున్నాడు ?

తప—(ఖేదమభినయించి) సఖీ! ఆకాశ గమనాయాసము నన్న
బాధించుచున్నది. కావున నీస్ఫటికమండపమున విశ్రమింతము.

సఖులు—అట్లే చేయుదము. (ప్రవేశమునటింతురు.)

విదూ—(సంభ్రమముతో) ఏమిది ! ప్రదోషారంభమునందే ప్రభాతము సం
వించినదే ?

మేన—(జనాంతికముగా) సఖి! యిదిగో యీరాజర్షి జలితంపు సంతా
బునంబడి శిశిరోపచారంబు లనుభవించుచుం బరుండియున్నాడ
మండపాభ్యంతరమును వెలింగించుచున్న నీప్రభాజాలంబులం జూ
భ్రమపడి యీబ్రాహ్మణుండు ప్రభాతమని పలవరించుచున్నాడ
కావున తిరస్కరిణీ ప్రభావమున ప్రతిచ్ఛన్నలమై యుండి వీరివ్యా
రముం గనిపెట్టుదము (అట్లు చేయుచున్నాడు.)

విదూ—(విస్మయముతో) మిత్రమా! మరల రాత్రివచ్చినది. ఈ రమణీ
ప్రదేశమున ఋతుసంకరంబువలె అహోరాత్రసంకరముగూడ కలిగి
కారణమేమై యుండును?

రాజు—(సవిమర్శముగా) దివ్యజన ముండుచోట నేమి విచిత్రముండదు! మిత్రమా! వీఁచుట లేదేల?

విదూ—(భయముతోఁ దనలో) క్షణక్షణప్రవర్ధమానంబగు నీతనిమదనోన్మాదము నాకు భయమును గలిగించుచున్నది. (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! నీకింతయలుపేల? నీవె వీవ వలదంటివి గదా!

రాజు—ఈతప్పు నాహృదయమునది. హృదయమా! ఆ పద్మగంధి లభింపమిం జేసి నేను పరితపింతును గాక; నీ వన్ననో,

చ. ఘనతరలజ్జచే మొగము గ్రక్కున నంసమునందుఁ జేర్పఁజాం
బన మొసరింతునూత్నసతిఁ బట్టి, లెటాలునఁ గాఁగిలింతు, నుం
త నలిగినట్టినీవి తెరుఁ గమ్మును వేఁచి పడల్ప నేర్తు, వీ
వనయము క్రోధచంద్రకనుఁ గొంగ్రొదా జరింపఁగ ఖేదమేటికిన్.

తప—(అసూయతోఁ దనలో) మదనా! యేమి నీయవివేకము? నాహృదయము భేదించి యతఁ డభిలషింపకపోయినను యాతని కర్పించితివి. చిరకాలమునుండి నేను ప్రార్థించుచున్నను యాతని హృదయము నాకభిముఖమగు నట్లు చేయఁజాల కున్నాఁడవు (ప్రకాశముగా) ఇతఁడు తన దేవింగూర్చి పరితపించుచున్నాఁడు. కావున మన కిట నేమి పని?

మేన—సఖీ? నీవు నూతనవే కదా! ఇతఁడు దేవివిరహోత్కంఠుఁడు గాఁడు "నళవధు" వనుమాట నితఁడు పలించుచుండ నీవు వినియుండ లేదా?

తప—వింటిని. అయినను నావిషయ మేమున్నది?

రంభ—అందువలననే గదా సందియము. మఱల వింధము.

విదూ—మిత్రమా! పద్మరాగ గవాక్షాంతరమునుండి ప్రసరించుచున్న యీ చంద్రమయూఖములు నీ యనంగ మోహమును బోఁగొట్టుట లేదా?

రాజు—పుణ్యవిహీనుపట్లఁ బదార్థశక్తులు విపరీతములుగా మారునుగదా. చూతము.

ఉ. పున్నమరేలఁ దోఁచి వరి • పూర్ణకలాగ్రహణాభిరాముఁడై
వెన్నెలలీను నీతొగల • విందు గురుండయి గూడ వారపుఁ
జెన్నునఁ గ్రాల్ కరాగ్రముల • చే నిది మంచిచెడ్డయుఁ
జెన్నుఁగనీని చీఁకటుల • నీరిక లెత్తఁగఁ జేసె నామదిన్.

తప—(తనలో) మూఢహృదయుఁడా! అతఁ డన్యనామధేయ ముచ్చరింపక పోయిన మాత్రముననే చాల నుద్యుక్తనై యున్న నాకీ దురాశఁ గల్పించి నివారించెద నేల?

రాజు—మిత్రమా! చూడుము నాయవస్థ. శయనించుటకుఁగూడ శక్తి చాలకున్నది.

విదూ—(విషాదముతో) మందభాగ్యుఁడనగు నేనేమి చేయుదును? కర్పూరమైన నున్నచో నీతఁ దాకించుక యూరడిల్లి యుందును. దానిం గూడ ప్రమాదవశంబున మర్కటంబులపాలు జేసితిని.

మేన—(అభిప్రాయగర్భముగా) సఖీ! నమ్మికలేనిదానా! నీయం దుదాసీనుఁడే యైనచో నీకర్పూరముచే నీతని కూరట గలుగు నెట్లు?

తప—తనదేవి ననునయించుచు "నీ యపరాధమున కద్భుతరసమే కారణ" మని హస్తిపురోద్యానమున నాతఁ డన్నవాక్యము నీవు వినలేదా?

మేన—చతురము లగునర్మోక్తులం దెలిసికొనుటకు నీ వింకను జిన్నదానవుగదా

తప—ఇది యటుండుఁ గాక "కేవలము విస్మయముచే నేనాకర్షింపఁ బడితిని. వేఱు కాదు" అని విజనప్రదేశమందుఁ దనవయస్యునితో నీతఁడు చెప్పియుండ లేదా? ఇదియు నర్మోక్తియా?

మేన—పురుషు లతిగంభీరమానసులు గదా? తమనూతనచాపలము మిత్రులకడ గూడఁ మఱుఁగుపఱుపఁ జూతురు.

రంభ—బ్రాహ్మణునివలన మన కీ కర్పూరము వచ్చుటనిశ్చయముగ దెలిసినది. కావున దీనిని దీనుఁ డగు నావిప్రుని కిచ్చెదను.

(విదూషకునిముందట వైచుచున్నది.)

తృతీయాంకము.

మా—(చూచి విస్మయముతో) దండకాష్ఠయుక్తమగు కర్ణపూరము దలఁపనితలంపుగా వచ్చి పడినది. భీతము లగువానరము లెచ్చటనో డాఁగి యుండి దీనిం బడవైచి నట్లు దోఁచు చున్నది.

ధ—పోరా! గ్రామీణకా! బ్రహ్మచారీ! నీవే కోతివి.

రాజు— మందముగా దృష్టిఁ బ్రసరింపఁ జేయుము) మిత్రమా? దీనిని నాయొద్దపైబెట్టుము. (విదూషకుఁడు దండకాష్ఠమునుండి విడదీసి కర్ణపూరము రాజు యెదపై నుంచును.)

మన—సఖీ! యిప్పుడైన నమ్ముము.

రాజు—(తెలిసికొని తిరస్కారపూర్వకముగా) ఎవరి దీకర్ణపూరము? అవ్వల బారవైవుము. (విదూషకుఁ డట్లు చేయును.)

తప—[తనలో]అయ్యో చెడితిని గదా! [ప్రకాశముగా]ఇఁక నేమి విందును

మన—కర్ణపూరము నీదికాదనుకొని యాతఁ డిట్లు బారవైచెనని తలచెదను.

తప—[రోషముతో] పూర్వము "నీకర్ణపూరముచే నీతని గూరటకలుగు" నని చెప్పితివి. ఇప్పుడు "నీదికాదనుకొని పారవైచె" నంటివి. ఆహా! నీ కీతని యందేమి పక్షపాతము. [పోవ నుంకించును]

రాజు— గీతమాలిక

నిర్దయా తపతీ ప్రియా! ♦

మన—ఆత్మావమానినీ! పోదము రమ్ము.

తప—నీదుసంశయం బుడిగె నిప్పుడో హృదయ ♦ యంబ! వినుము

రాజు—ఆర్తిఁ బొందెదఁ గదవె చం ♦ ద్రాతపమున

తప—దైవము! హతాస్మి

రాజు—రవిజని ♦ దాఘమందు

తప—అలరుమా! హృదయము!

రాజు—కల్వ ♦ కొలనుభంగి

తప—సుకృత మొనరింప నైతినో ♦ సకియ! లేను.

రాజు—[నిట్టూర్పు విడిచి దైన్యముతో] ప్రియా ! నీసఖి యుచ్చరించిన సం
రణశబ్దమున కర్థము వేరైనను నీవు,

చ. కలఁగినధైర్యవృత్తిమయిఁ గ్రాలుచు నల్లపు "డార్యపుత్ర"య
చలికులవేణి! కొన్నియమృ • తాంచితవర్ణములొప్పుమాటలఁ
బలికితి గాదె? యిప్డు కరు • ణామతి నాదగుగాత్రమందు ని
లలితకరాంబుజం బునిచి • ప్రాణములన్ నిలుపంగఁ బోలదే

తప—(సాభిలాషముగా రోమాంచ మొప్పఁ దనలో) అమ్మయ్యా ! శే
కదా యీతని కామమునకు హేతువు. [సంతోషవశంబున మూర్ఛిల్లు
చున్నది.]

మేనక—[సహర్ష బాష్పగద్గదముగా] సఖీ ! మూర్ఛిల్లెను. మూర్ఛిల్లెను
నా కిష్టమే.

రంభ—[సంభ్రమముతో నాత్మగతము] సఖీ ! ఏమి నీమోహము ! [మేన
కతో] సఖీ! తెచ్చెలి ఖేదమొందుటకు బదులు మూర్ఛిల్లుచున్నది.
దీని నూరడింతము. [ఇద్దరు సమీపించి] ఊరడిల్లుము. ఊరడిల్లుము
ప్రియసఖీ ! [తపతి మూర్ఛఁ దెలిసి ప్రేమవిశాలములగు చూపులతో
రాజుం దిలకించుచున్నది.]

రాజు—[అస్పష్టముగా] మిత్రమా !

క. కుదురుఁ దొఱంగి మదసువులు
మొదలఁ దొడంగెడిని గళన • మీఁదమున, పదే
వదలెడి గాత్రము, నిఁక నా
సుదతి మదసువులను బడెడి • చో ప్పొనరుపుమా! ||

విదూ—[తత్తరపడుచు నశ్రుగద్గదముగా] హా! చెడితిని. చెడితిని. ప్రాయందు
దైవోపక్రమ మిట్లు గాఁబోలు. [సత్వరముగా సమీపించి రాజునంగ
ముల స్పృశించును.]

రాజు—హా ప్రియా! [అని యర్థోక్తియందే మూర్ఛిల్లును.]

భూ—[విషాదముతో] మిత్రమా! యూరడిల్లు మూరడిల్లుము. [మఱలఁ జూచి విషాదముతో] మిత్రుఁడు గతించెనా యేమి! [తలఁ గొట్టుకొనుచు] హా! వయస్యా! సకలధరామండలైకనాథా! హా! మదనకారణబద్ధస్నేహా! సర్వకాల సహచరుఁడును బాలమిత్రుఁడును ననన్యశరణ్యుండను నగు నన్నేల విడనాడి పోయెదవు? దీర్ఘాయుష్మంతుండును వంశకరుండు నగు పుత్రునిం బడయుమని యాశీర్వదించిన సిద్ధదేశికుల వాక్యముగూడ వ్యర్థ మయ్యెనా? ఇఁక విలాపముతోఁ బనియేమి? భృగుపతనమునఁ బ్రియమిత్రు ననుసరించెదను. [నిష్క్రమించుచున్నాఁడు]

తప—(ఖేదపూర్వఁ జాలక భూమిపైఁ బడుచు) ఆహా! ఆర్యపుత్రుఁడు నన్నే పలవరించి గతించెను. ఆర్యపుత్రా! నేనును వచ్చుచున్నాను. ఇంచుక నిరీక్షింపుము. (మూర్ఛను బొందుచున్నది.)

సఖులు—(సంభ్రమముతోఁ దొడపై నునిచికొని) ప్రియసఖీ! యూరడిల్లు మూరడిల్లుము.

తప—(ఊరడిల్లి) సఖులారా! పతివధపాపమలీమస నగు నన్ను ముట్టకుఁడు ముట్టకుఁడు. పరలోకగతుఁ డగు నాథుని ననుసరించుటకు నాకు సెలవిండు.

రంభ—(చింతించి) సఖీ! ఆహా యేమి మనభాగ్యము! నీ కరకమలసంసర్గమభిలషించి యీమహారాజీయవస్థఁ బొందెను. కావున నీతని హృదయంబుపై శీఘ్రముగ నీ కరకమలముంచుము. ఇదిగూడ విఫలమైనచోఁ బిమ్మట నందఱ మొక్కసారియే పోదము.

(తపతి సత్వరముగా సమీపించి తిరస్కరిణి వదలించి
ససాధ్వసకంపముగా నతనియురమునఁ
గరతల మిడుచున్నది.)

రాజు—(శీఘ్రముగా లేచి చేయి వెనుకకు దీయుచుండఁగాఁ దపతిఁ జూచి)

గీ. నన్ను బ్రదికించుటకు నీవు • నాయురమున
నిడినయీసుధాపూరంబు • లెసఁగుపాణి
వెనకకుం దీయఁ బోకుమీ • విమలగాత్రి!
మత్కరంబున నునిచి స • మ్మోదముఁ గూర్పు. ॥

(గ్రహింప నుంకించును)

{ తపతి లజ్జతో సఖులఁ దిర్యగ్దృష్టులం జూచుచున్నది. }

మేన—(రాజును సమీపించి) మహారాజా! త్వరపడకుఁడు త్వరపడకుఁడు ఈమా ప్రియసఖి త్రిలోకప్రదీపకుఁడగుభానుని పుత్రి. భగవతియగు సావిత్రికిఁ జెల్లెలు. పేరు తపతి. భాను సంకల్పము గూడ నల్లదా మహారాజు గారనియే కావున దేవు నారాధించి యీమె కరగ్రహణ మొనరింపుము నీ యవస్థం జూచి నీచెలికాఁడు నిరాశఁ జేసికొని భృగుపతనమునకై వెడలిపోయెను. కావున శీఘ్రముగఁ బోయి నాతని రక్షింపుము. మేము పోయివచ్చెదము. పునర్దర్శనము గాక. (సఖులతోఁ గూడ తపతి నిష్క్రమించును.)

రాజు—(సంభ్రమముతో మండపము నిర్గమించి పోయి) ఎక్కడెక్కడ నా చెలికాఁడు?

విదూ—(ప్రవేశించి) స్నానసంశుద్ధుఁడ నగు నేనిఁక గర్తవ్యమునకుఁ గడంగెదను.

రాజు—(శీఘ్రముగ సమీపించి) సాహసింపకు సాహసింపకు. ఇదిగో! నేను ప్రాణములతో నున్నాఁడను.

విదూ—(విని సంభ్రమముతో) ఎచ్చట నెచ్చట నున్నాఁడవు? బాష్పాంధదృష్టినగు నేను నిన్నుఁ గనఁజాల కున్నాఁడను. (కౌఁగిలించుకొని యేడ్చుచు) ఈజన్మమందే మరల నిన్నుఁ గౌఁగిలించుకొను భాగ్య మొందితి.

రాజు—మిత్రమా ! దుఃఖింపకుము. వ్యసనాంబుధిం గడచితిమి.

విదూ—ఎట్లు ?

రాజు—ఇట్లు—(అని చెవిలోఁ జెప్పును.)

విదూ—(హర్షముతో) దైవకృప నీయందుఁ బూర్ణముగ నున్నది. ఇఁక మనము చేయవలసినదెద్ది ?

రాజు—నీ కెద్ది గలదు ?

గీ. ప్రణతవత్సలుఁ డైనట్టి ♦ పద్మహితుఁడు
ప్రియుల నెద్దాన మిగుల సం ♦ ప్రీతి నొంది
తనయ నివ్వాక వెఱవు లే ♦ దని దలఁచును
బుట్టినవి నిష్ఠ తొలుదొల్త ♦ నాచరింతు. 14

(అని నిష్క్రమింతురు.)

తృతీయాంకము.

సంపూర్ణము.

తపతీసంవరణము.

చతుర్థాంకము

{ చేటి యొకగిన్నెఁ జేతఁ బట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నది. }

చేటి—"సఖీ! సౌగంధిక! కుసుమ మ్రదలారగింపని భూదేవియలఁ గొనిగమ్మ" అని భర్తృదారిక నా కాజ్ఞ యొసంగి యున్నది. కావున నిచ్చట వెదకెదను. (పరిక్రమించి చెట్లపై దృష్టులు నిగుడ్చి) ఈ కల్పలత యందలి బంగారు తామరమొగ్గ మాతికడ నించుక విరిసి నట్లగపడు చున్నది. అందుచే నిందు మధుకరములకుఁ ప్రవేశము దుష్కరము. కావున దీనిని గ్రహించెదను. (అనిగ్రహించుట నటించును) ఆహా! ఏమి యీమధుపేశలత! అప్పుడే గిన్నె దాదాపుగా నిండవచ్చినది. (మరియొకచోఁ జూచి) ఈమందారవృక్షము నందలి కనకకర్ణికార కుసుమము వికసించి యున్నను లేమావిచిగుళ్ళు కప్పియుండుటం జేసి మధుకరముల కిచ్చటంగూడ ప్రవేశము దుష్కరము. (అని కొమ్మ వంచును.) (అంత నాకాశయానమున గరణి పట్టుకొని మతి యొక చేటి ప్రవేశించుచున్నది.)

చేటి—ఇది తపనవనము. ఇచ్చట దిగియెదను. (దిగుట నభినయించి ముందు నకుం జూచి) ఓహో, యిది ప్రియసఖి యగు సౌగంధికా! సఖీ సౌగంధిక! యిచ్చట నేమి జేయుచున్నావు?

ప్రథ—(చూచి) ఓహో జాంబూనదికా యిది! సఖీ! రతిపూజకుఁ బూఁ దేనియలు సంగ్రహించుచున్నాను. నీ విప్పుడెక్కడనుండి వచ్చితివి!

ద్వితీ—దేవరనుద్దేశించి మహారాజుగా రిప్పుడు తపస్సుఁ జేయ నారంభించెనో యప్పుడు భగవతి యగు యమునాదేవి చెంతకు భర్తృదారికయొక్క కుశల వృత్తాంత మెఱింగించుటకై నేఁ బోయి యుంటిని.

ప్రథమ—తరువాత,

ద్వితీ—అక్క యగు యమునకుఁ ద్రైలోక్య మూల్యానురూప మగు హార మొకటి గలదు. దానిఁ దా ధరించుకొని గంగాహాగ సేవనార్థమై కైలాసమున కేఁగుచుఁ దా మరలి వచ్చుదాఁక వేఁచి యుండి దానిం గొనిపోయి భర్తృదారిక కిమ్మని నన్నింతవరకు నామె నిల్పినది. ఇప్పుడు నే నాహారముం దీసికొని వచ్చితిని. కావున నిచ్చట జరిగిన వృత్తాంత మంతయు నాకెఱింగింపుము.

ప్రథమ—చెప్పెదను వినుము. మహారాజుగారు ద్వాదశవాసరనియమమును బూని యుండఁగా భగవానుఁడగు వశిష్ఠుఁ డాతనిని నియమమునుండి నివర్తింపఁ జేసి భర్తృదారిక నడుగుటకయి భగవానుఁడగు సూర్యుని కడ కేఁగెను.

ద్వితీ—తరువాత,

ప్రథమ—పిమ్మట భగవానుఁడగు రవి యనుమతంబున మహాత్ముఁ భర్తృదారికం గొనివచ్చి మహారాజుగారి కిచ్చెను. పిమ్మటఁ గొన్ని దినంబులకు గర్భముఁ దాలిచి కుమారనిభుఁడగు కుమారుం బ్రసవించినట్లు భర్తృదారిక యొక స్వప్నముం గాంచెను. ఇచ్చట జరిగిన వృత్తాంత మిది. (అని గిన్నెలోపలఁ జూచి) ఇప్పుడీగిన్నె నిండియున్నది. కావున నిఁక భర్తృదారిక కడకుం బోవుదము రమ్ము.

(అని యిద్దరును నిష్క్రమింతురు)

{ అంతట రాజు లలిత వేషధారి యై
విదూషకునితోఁ బ్రవేశించును. }

రాజు—(స్మృతి నటించి యానందముతో) ఆహా! మన్మథవ్యాపారములు మరవబోధరసానందములు గదా! అట్లే,

సీ. తెంపొకింతయు లేక ♦ తెలివ హస్తం బొడ్డి
పైకొనం బోవ తాఁ ♦ బ్రతిఘటించు
ప్రారంభమున నైనఁ బ్రతి ♦ షేధజల్పముల్
శారదాబ్జాలోక ♦ నల్పుచుండు
లజ్జాభరముచే వి ♦ లాసానురాగముల్
పల్లవాధర బయల్ ♦ బఱుప వెఱచు
రతివాంఛ గారింప ♦ రమణీశిరోమణి
మదిలోనె నిరతంబు ♦ మలఁగుచుండు

గీ॥ నీవి సడలింపనీయదు ♦ నీలవేణి
యిట్లు ప్రతికూలరీతిఁ బా ♦ చేష్టకేళి
నలిప జరియించినను గూడ ♦ నట్టిరతిని
మఱువ వాంఛించ దింత నా ♦ మానసంబు.

విదూ — అట్లయినఁ గామరసమును భోజనరసమును నొకజాతిలోనివే. భోజనరసమును గామరసమునవలె దుఃఖలబ్ధమైనపు డిచ్చునంత సుఖమును సుఖలబ్ధమైనప్పుడీయఁజాలదు. ఈవిషయ మేల పోనిమ్ము. అద్దమువలె నీదృష్టిని జక్కఁగాఁ దుడిచి నాయీలలితబ్రహ్మవర్చస్సౌభాగ్యరూపముం జూడుము. ఇదిగో బంగారు జన్నిదము చూచితివా? దీనినొక సంతానవృక్షమునుండి గ్రహించి ధరించితిని. ఇంకొకదానినుండి యీహేమదండకాష్టము సంపాదించితిని. ఒకానొకవానరము నా బ్రహ్మసూత్ర మపహరించుటం జేసి నేనింతకఱకును మనస్సను బ్రహ్మసూత్రసహాయమున విశ్వకర్మల నెఱిఁగేర్చుచుంటిని. ఇదిమొదలు లేక యథావిధిగా ననుష్ఠాన మొనర్చెదను. (రాజుముఖముఁ జూచి) ఓహో! నేను కనులు మూసికొని మాటలాడుచున్నాఁడను. నీవెద్దియో విమర్శాలోచించుచుండ నేనెద్దియో ప్రేలుచుంటిని.

రాజు — చక్కఁగా వచించితివి. ఈసఖీవియోగమువలనఁ గేవలము హృదయమే కాదు పరితపించుట,

క. స్తనకలశాంగాధరములఁ
గనఁ జాలమి నాయురంబుఁ ♦ గనులు వదన మా
వనితావియోగవిక్లబ
తను ద్రుటియును సైఁపలేక ♦ తలఁకెడిని సుమీ!

విదూ — వివాహమునకుఁ బూర్వము సంగమమో భంగమో యని యొక యేడుపు. ఇప్పుడు కలిగిన విరహమో విరహమో యని యీయేడుపు. కావున నీకు సంసారబాధ చాలదుస్సహముగానున్నది. (చెవియొగ్గి) మిత్రమా! పరితపింపకుము. కలహంసనాదము కమలసామీప్యమును సూచించునట్లు నీనూపురధ్వని దేవిగారు సమీపగతయైనట్లు సూచించుచున్నది.

(అంతఁ దపతియు మేనకయు సపరివార సహితముగా ప్రవేశింతురు.)

తపతి — సఖీ! నే నతిసాహస మొనరించితినిగదా! కైసేఁతపండడింబడి యార్యపుత్రునిఁ జూడక యీ కాలము వేయి యుగములనువలె గడిపితిని అలంకారమైనను ముగియకున్నది. పోనిమ్మెట్లయినను సరే యార్యపుత్రుని దర్శనోత్సవమునకై నాహృదయము త్వరపడుచున్నది. కావున నార్యపుత్రుఁడిప్పుడెక్కడ?

మేనక — ఈకరతలోదకతీరమునందిలి మందారలతామండపమందు చెలికానితోఁ గూడి కూర్చుండి యిటే చూచుచున్నాడు. కావునరమ్ము. ఇటు నిటు.

(పరిక్రమింతురు.)

రాజు — (తపతిం జూచి విదూషకునితో) మిత్రమా!

గీ. అరుణబింబాధరమ్ముద్దై ♦ చావనీజ
భవమనోజ్ఞాంశుక హారిత్వి ♦ భానిచయము

వలెను నావిషయము మఱచినది. అందుచేతనే యీసాహారంభ మంతయు.

రాజు—(తపతి ముఖముం జూచి నవ్వుచు) ఈ సూర్యారాధనక్రమము చాల లలిత మైనదే. కాని యించుక విపరీతము గూడ నున్నది.

చ. వరనిచయప్రదానగుణ ♦ వారవిభాసిని వౌట నిన్నె తా
వరముల నిచ్చుచుండగిన ♦ వానిని వేఁడుటబోలుఁ గాని యా
త్మరమణా నీకనేత్రజని ♦ త జ్వలనంబునఁ గోలుపోయి దు
స్తరకరితాప ముందురతి ♦ తానుడఁగూర్చున నీకుఁగోరికల్

తపతి—ఆర్యపుత్రుని ముఖము సత్కీర్తులకు నివాస భూమియే కదా!

మేన—ఇంకఁగాలక్షేపము సేయుట తగదు. కావునఁ మహారాజుగారనుజ్ఞ నిత్తురు గాక.

రాజు—ప్రియా! సరే నీ సఖీప్రణయము నిర్వర్తించి కొనుము.

విదూ—మంచిదే యాశీర్వచనకాలమెప్పుడు తటస్థించునో యప్పుడు బ్రాహ్మణుఁడు సంపన్నుఁడని తలంపవలసినదే.

మేన—మూర్ఖా! ఈవిషయమున నీ ప్రచారమే మున్నది?

(రాజు ముఖమునుండి దృష్టుల నెట్లో వెనుక మఱల్చి పరివారముతోఁ గూడ తపతి నిష్క్రమించుచున్నది.)

రాజు—వయస్యా! కాంతా వియోగముచేఁ బాడరియున్న యీ కాలమిప్పు డేవినోదములచేఁ గడపి పుచ్చుదును?

విదూ—(నిర్వేదముగా) నిర్మానుష్య మగు నీఘోరాటవీమధ్యమున వినోద మేముండును? కావున నొక్క విషయము మాత్ర మాలోచించు కొనుము. రాక్షసులయొక్కయు వ్యాఘ్రములయొక్కయు నోటఁబడకుండ తప్పించికొనినప్పుడు మాత్రమే సంతానవృక్షములఁ చుట్టుఁ దిరిగి భిక్షమెత్తి కొనుటకు మనకు వీలగును.

[అంత భీషణవేషముతో రాక్షసి ప్రవేశించుచున్నది.]

రాక్షసి—(సరోషముగా)

గీ. మిగుల రోసంబు నా కిదే ♦ మేఱమెఱ
మాయలను ఘోరదండసం ♦ పాతములను
గ్రూరుడగు సంవరణుని శ ♦ రీర మిపుడు
బద్ద లొనరింతు సలిల కుం ♦ భమున నో తె. 8

సంగ్రామంబున బాణములచే ప్రాణంబులు గోల్పడిన రాక్షసుల బంధుగులందఱు నన్నుఁ జేరి “సర్వమోహినీ తా! నీమాయాబలముచే నెట్లయిన ఋషికుల శరణ్యుఁడైన యీ రాజాపసదుఁడగు నా సంవరణుని బట్టుకొనిపోయి సముద్ర మధ్యమునఁ బడద్రోసి చంపుము” అని యిప్పుడు నన్ను సవినయముగాఁ బ్రార్థించిరి నాహృదయము ఋషిపుత్రులాతనిచే నడఁగియుటం జేసి నాకును గ్రోధము గలదై యున్నది. కావున నాసఖుల యొక్క కోరికను నెఱవేర్చుటకు నిశ్చయించికొంటిని. ఇంతవఱకు వానిని వెదకెదను. (పరిక్రమించి చూచి) యిదిగో! యెవఁడో యొక బ్రాహ్మణకుమారుఁడీ యీసంతాన ఖండమునఁ గూర్చుండియున్నాఁడు. (చెవులు నాకుచు) ఈబ్రాహ్మణుని జూచి నాదంతములు కరకర లాడుచున్నవి. నోరూటలూరుచున్నది. ఏమిది! ఈమహానుభావు నెదుటఁ గేకట యటుండ నావిషయమును దలఁపెట్టుటకైన సాధ్యముగాకున్నది. ఇఁకఁ దినుట యెట్లు సంభవించును? కావున నిట్లొనర్చెదను.

(అతిరమణీయరూపయై రాజును సమీపించుచున్నది.)

రాజు—(చూచి విస్మయముతో) మిత్రమా! చూడు చూడు.

గీ. దిబ్బపిఱుదులు నెఱికొను ♦ గుబ్బచనులు
వెడఁదకన్నులు నసియాను ♦ వేనలియును
గ్రాల, మరుడను విలుకాని ♦ కోల యనఁగ
వచ్చె నెటనుండి యీ యొక్క ♦ వస్తు విటకు. 9

విదూ—ఈ యరణ్యమున వంచనశీలరగు స్త్రీలు ప్రచ్ఛన్నవేషమునఁ జరించుచుందురు. ఇదెద్దియో నాకుఁ దెలియకున్నది.

రాక్షసి—(విని విషాదముతోఁ గంపము నొందుచు) వంచనశీలరను చున్నాడే. యిదియెట్లు? ఈతఁడునన్నుఁ దెలిసికొనెనా యేమి? నామనోరథము భస్మీయమాన మయ్యెఁగదా?

రాజు—అట్లనకుము. కాంతలందరును విప్రలంభశీలరే యగుదురా?

రాక్షసి—(హర్షముతో) దైవవశమున నన్నుద్దేశించి యితఁడీమాట ననలేదు (సమీపించి) జయము మహారాజా!

రాజు—పూజ్యురాలవగు నీకు స్వాగతము. నీ వెవరు? ఇచ్చటికరుదెంచుటకుఁ గారణమేమి?

రాక్షసి—చిత్తగింపుడు మహారాజ! చిత్రరథుఁడనుగంధర్వరాజునకు గగనమాలయాని యప్రతిమానసౌందర్యరాశియగు నొకకూఁతురుగలదు. నేనామె సఖిని. సుమనావతియనుదానను. అనేక దేవాసురసంగ్రామవిజయులగు దేవరవారిగుణగణములను విని మిముఁజూచువేడ్క హృదయంబునఁ జివురొత్త నాసఖినన్నుఁగలసి హస్తిపురమునకొకప్పుడువచ్చియుండెను.

రాజు—తరువాత,

రాక్షసి—అనంతరము కార్తికేయావాసపరిసరారామమున నాసఖియొక్క పాదచిహ్నములను గామలేఖను గర్ణపూరమును దేవరవారనురాగపూరితములగు దృష్టులతోఁ జూచుచుంటిరి. అదిగని నాసఖి నెమ్మనమున నుమ్మలికంబొంది పితృపరాధీనయగుటంజేసి చేయునదిలేక తన నగరమున కేఁగెను.

రాజు—(విదూషకునితో జనాంతికముగా) మిత్రమా! పాదచిహ్నములయొక్కయుఁ గర్ణపూరముయొక్కయుఁ బరిణామమిట్టిది. తెలిసినదా!

విదూ—సరే కానిమ్ము. మరల నిప్పుడధికమ్ముగఁ గమ్మతావు లెటునుండియో వచ్చి ఘ్రాణేంద్రియములకు బర్వ మొనర్చుచున్నవి. కావున మతి కొందఱు దివ్యకన్యలు నిన్నుఁగామించుటకు వచ్చుచున్నారని తలంచుచున్నాఁడను.

రాజు—(రాక్షసింజూచి) తర్వాత,

రాక్షసి—ఇప్పుడు నాసఖి దేవరవారిసంగమసుఖము తనకు సంభవింపదని దలంచి భృగుపతనమునకు సిద్ధమాయెను. అప్పుడు నేనాశాజనకములగు వాక్యములంజెప్పి యిట్టిటో నివర్తింపఁజేసి యిటకరుదెంచితిని. దేవర వారిప్పుడు సంగమానుగ్రహమొసర్పనిచో నామె నిశ్చయముగాఁ జని పోవును. నేనును సఖీమరణముఁ జూడఁజాలక యిప్పుడు మీసముఖము నందే ప్రాణములు వదలెదను.

విదూ—(రాజుతో) మిత్రమా! యీదూత్యోపక్రమ మపూర్వముగా నున్నదే! బలాత్కారముచేత నా కామ ముత్పాదించుట?

రాజు—(స్వగతము) దీనివాక్యమును బట్టిచూడఁగా నామనమ్మునకుఁగూడ నసంతుష్టిగ నేయున్నది. కానిమ్ము, దీని నిట్లుబంపివైచెదను. (ప్రకాశముగా) శోభనవతీ! తమంతఁ దాముప్రార్థించి వచ్చెడి యిట్టి స్త్రీరత్నములనుయేపురుషుఁ డభిలషింప కుండును? వేయేల?.బూజ్యురాలవగు నీమాట జవదాటము.

రాక్షసి—(హర్షముతో) దేవరవార నుగ్రహించుటంజేసి బ్రదికితిని. కావున నేఁటి ప్రదోష సమయమున మిత్రునితోఁ గూడ దేవరవా రిచ్చట నేవేఁచియుండుఁడు. నేనప్పటికి విమానముం దీసికొని తప్పక వచ్చెదను. (అని నిష్క్రమించును.)

విదూ—మిత్రమా! ఏమి నీప్రయత్నము?

రాజు—నామనోవ్యాపారములు నీ వెఱుంగఁజాల కున్నాఁడవు. తపతీ గుణగణబద్ధమగు నా యీచిత్తవృత్తిని వేఱొకచోఁ జరింపఁ జేయ గలనా? కేవలము దాని సాహసమునకు వెఱచి నే నట్లంటిని. తపతీగాత్ర సంపర్కమున ధన్యమైనదని భ్రమపడి నే నిన్నాళ్లీకర్ణ పూరమును బ్రాణపదముగఁ జూచుకొను చుంటిని. అన్యకాంతా కపోల సంసర్గోపహతంబగు దీని నిప్పుడవ్వలఁ బాఱవైతును.

విదూ—(నవ్వి) ఆహా! ఏమి యీరాజకులము నాశ్రయించువారికిఁ గలుగు పరిభవము. ఇంతవఱకును మద్భుజాంతర వర్తియైన యీకర్ణపూరమునకు నిముసములో నవితర్కితోపద్రవము సంభవించినది. (కర్ణపూరమును జాఱవైచి) మిత్రమా! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము. ఆకాశ మీకర్ణపూరమును దిగమ్రింగినది. మఱల నిది భూమిపై బడకున్నది.

(నేపథ్యమున)

మ. వనితాప్రాప్తివిహీనమర్త్యహితమున్ భావిన్ విషాదప్రదం
బును నాకస్మికమైన యొక్కసమయంబుం గల్పనంజేసి నే
తనునమ్మించిన మాయలెల్ల భృగుసత్కర్మంబులం దూలెమో
హినికాఖ్యాసురిస్వాంగమొందిచనెడిన్ హీనీకృతారంభయై.

రాజు—[హర్షముతో] విమాన సమేతయై యా నాతివచ్చినప్పుడే తిరస్కార విధానమునఁ బంపివైతునా యని చింతించుచుంటిని. ఇంతలో నిదంతయు మాయాజాల ప్రభావమని వచించి దైవము మనల సంకటంబులనుండి యుద్ధరించెను.

విదూ—నేను నెట్లో దైవకృపచే నారాక్షసియొక్క దంష్ట్రికుఠారముల బారిఁబడకుండ బ్రదికితిని.

{ అంతటఁ గర్ణపూరముఁ జేతఁ బట్టుకొని
పటాక్షేపమున మేనక ప్రవేశించుచున్నది. }

మేన—త్వరపడుము. త్వరపడుము. మహారాజా!

రాజు—[సంభ్రమముతో] ఏమి యేమి?

మేన—ఆరాక్షసి తనచెచ్చెలి భృగుకృతవృత్తాంతము దేవరవారితో విన్నవించుటకుఁ బ్రారంభించినప్పుడు సఖి నాతోఁ గలసి యిచ్చటికివచ్చియుండి దేవరవారి సంకేతవచనము విని కోపము వహించి వెడలిపోయెను. నేనును బర్యవసానము నిరీక్షించుచుండి దేవరవారి కిప్పుడు

యథార్థము విన్నవింపఁ గోరఁ గలిగితిని. కావున త్వరితముగఁ బోయి నెచ్చెలి నూరడింతురుగాక.

రాజు—[విషాదముతో] ప్రేయసి యిప్పు డెచ్చట నున్నది?

మేనక—అదిగో చూడుఁడు. కల్యాణవామపాలయముఁ ప్రవేశించుచున్నది. కావున త్వరపడుఁడు.

[అందఱు సంభ్రమముతోఁ బరిక్రమింతురు.]

[అంతఁ దపతి ప్రవేశించును.]

తపతి—(సప్రణామముగా) దేవా! రమావల్లభా! పూర్వము కామాగ్నిచేఁ గ్రాగి నశింపనున్న నాశరీరంబుఁ గాపాడితివి. ఇప్పుడు మఱల పరిభవానలదాహమున నశింపనున్నది.

రాజు—(సంభ్రమముతో సమీపించి) ప్రేయసీ! ఇది యేమి? పరిభవానలమనుచున్నావు?

తపతి—(బొమలు ముడిచి వెనుదిరిగి మరలిపోఁ బోవును)

రాజు—(చేలాంచలముఁ బట్టుకొని)

చ. అనయము నీవు నాయెడల నంచితరీతినిఁ జూపు ప్రేమవ
ర్తనముల తత్త్వముం దెలియఁ దథ్యముగాఁగ మదీయమానసం
బునకు నశక్యమే యగును పో! యిది యేల వహించె దీవు నీ
మనమున నీదు లేని యవమానము ముగ్ధకురంగలోచనా.

మేన—సఖీ! కోపమొందకుము. (చెవిలో) ఇట్లు జరిగినది.

తపతి—కట్టా! నిష్కారణముగ నార్యపుత్రునిపై నపరాధము మోపితిని. (రాజుం జూచి) ఆర్యపుత్రా! జయము.

రాజు—(సంతోషముతోఁ గౌఁగిలించుకొని) అనిమిత్తకోపశీలా! యీదాసునిపై నీకుఁగల కోపహేతువు లసత్యములును దుఃఖభాజనములు నైనవి.

మేన—(విదూషకుని జూచి) ఓయి రాజవయస్య! యా కాకముచే దిగమ్రింగఁ బడిన నీకర్ణపూర మిదిగో! తీసికొనుము.

విదూ—(భయముతో) రాక్షసియొక్క కర్ణపూరము మాకు శుభంకరమైనది కాదు. కావున నే నొల్ల.

రాజు—(తపతి వినకుండునట్లు) సఖీ మేనకా! మాకు మర్మవ్యథఁ గలిగించుచున్నావు గదా!

మేన—మహారాజా! శంకింపకుడు. యీ కర్ణపూరంబును, బదయుగళంబును మా చెచ్చెలి యవియే.

రాజు—నా హృదయమున నాటియున్న సంశయశల్యము దైవకృపచేఁ జిరకాలమునకు నీచేఁ దొలగింపఁబడినది. (విదూషకునిఁ జూచి) మిత్రమా! శోకాంతరాయ రహితమగు ప్రియా పరిష్వంగమిది. కావున నీకర్ణపూరము స్వీకరింపుము.

విదూ—అట్లే (అని పుచ్చికొని దిక్కులు పరికించి) మిత్రమా! అకాముకులగు మాబోఁటివారు సంధ్యోపాసన మతిక్రమింప గూడదు గదా!

రాజు—(నల్దిక్కులం జూచి) మిత్రమా! చక్కఁగాఁ బ్రబోధించితివి. (తపతిం జూచి) ప్రేయసీ! నీవభ్యంతర మందిరముఁ బ్రవేశింపుము. మేమును,

గీ. ధాతృగాత్రముఁ దమమునఁ ♦ దవ్వులనీక
ప్రోచుచుఁ ద్రివేదములకును ♦ మూలమగుచుఁ
దవిలి నిరుసంజ జపియింపఁ ♦ దగిన దగుచు
వెలయు నీ సనాజాతను ♦ గొలుతు మిపుడు. 21

(అందరును నిష్క్రమింతురు.)

చతుర్థాంకము

సంపూర్ణము.

ఓం

తపతీసంవరణము.

పంచమాంకము.

{ అంతట బద్ధకర్ణపూరదండహస్తుఁడై భయముతో విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. }

విదూ—(నిట్టూర్పు విడిచి) అయ్యో! వంచింపఁబడితిని, వంచింపఁబడితిని. ఈ తపనవనమం దతిచిరకాలము విహరించియున్న వయస్యుఁడును, దేవియుఁ బరిజనంబును స్వప్నలబ్ధమగు నిధివలె ప్రభాతమున మేల్కాంచి చూచుసరికి నాకగపడకున్నారు. ఈ తపనవనమందంతటను వెదకితిని. మృగశకుంత జాలంబుల మాత్రము విడచి సర్వస్వమపహరించికొనిపోయినగత రాత్రిచేఁ దపనవనమును నేను నేలకో విడువఁబడితిమి. ఆశ్చర్యము! (సవితర్కముగా) దేవితోఁగూడి రాజు తపనలోకమున కేఁగియుండునా యనుకొన్నచో నాకుఁ దెలుపకయే యూతఁడట్లొనర్చి యుండఁడు. ఒకవేళ మాయాదక్షులగు రాక్షసు లెట్లయిన నితనిఁ గొంపోయిరనుకొందునా యది వారికి సాధ్యముగాదు. భృగుకర్మప్రభావముచే మాయలిచ్చటఁ బ్రసరింపవు. ప్రత్యక్షముగనే పరాక్రమించియుందురనుకొన్నచో వారల నివారించుట కాతని ప్రభావమే చాలును. కానిమ్ము దురూహలచే నిఁకఁ బ్రయోజనములేదు. కావున తపనవనము విడిచి వేఱొకచోట వెదకెదను. (పరిక్రమించి దిక్కులు బరికించి) ఆహా! ఈవనగహన ప్రదేశమెంత భయంకరముగా నున్నది! కుంభస్థలము సింహనఖాగ్రంబులచేఁ జీల్పఁబడుటం జేసి తవసమాచరుఁడు రోదనము సేయుట

విని భయముచేఁ బఱువెత్తుచు మార్గమధ్యమున బోయలు గల్పించిన గుంటఁ బడి యీ కరిణి జాలిపుట్టునట్లుగ నేడ్చుచున్నది. (మఱియొక చోఁ జూచి) అహో! భల్లూకము వెనుకటి భాగమంతయుం దిని విడువ నాలుక వెడలఁ బెట్టి నిశ్చలోత్ఫుల్లలోచనంబులతో నిటబడియున్న యీకురంగాంగనం జూడ నిప్పుడును భయమగుచున్నది. క్రూరసత్త్వనిహతంబులగు దుర్బల మృగ కళేబరంబులచే నిండి దుర్గంధంబై యున్న యీప్రదేశము దుర్భిక్షపీడితంబగు రాష్ట్రంబును బోలి యున్నది. వేయేల? భయవిధురం బగు నాదృష్టియే యిచటఁ బ్రసరింపఁ జాలకున్నది. ఇఁక నడుగులస్థితిఁ జెప్పనేల? పురవీధుల నేని యొంటి బోవ వెఱచు నే నీయరణ్యమం దెట్లు భయపడకుందును? సహాయులా లేరు. కావున నాకిఁక శరణ మెద్ది? దిక్కెవరు? (భయకంపితుఁడై దండ కాష్ఠము నూఁతఁగా గొని నిలుచును.)

{ అంతట నమాత్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. }

అమా—(సవితర్కముగా) అహో! కామ మెంతనీచమైనది. ప్రసిద్ధప్రభావుండును నిసర్గవినయ సముద్భవశేముషీ ప్రశమితప్రకోపద్రవుండును నగు మహారాజుగూడ నీకామమునకు లోనై స్వరాజ్యము విడచి యింత కాలమును యీమహారణ్యమునందు నివసించుచున్నాఁడు. ఇఁక రాజ్యమన్ననో చిరకాలము నుండియుఁ బర్జన్యునిచే నిరాకరింపఁబడి యున్నది

సీ. ఏవంకఁ జూచినఁ ♦ బ్రేవుల ప్రోవులు
చిత్తభీకరములై ♦ చెలఁగుచుండె
ఘోరమైనట్టి శి ♦ వారావభారంబు
కర్ణరంధ్రంబులఁ ♦ గాడుచుండె
భూతభేతాళసం ♦ ఘాతంబు చెలరేఁగి
తిరుగాడఁ జొచ్చె నలే ♦ దిక్కులందు

నర శిరంబుల విశా ♦ నమ్ము లెమ్ములు మేది
నీ భాగమంతట ♦ నిండి యుండె

గీ. ప్రజలు వెఱగంది మిగుల దూ ♦ రంబు సనిరి
యాదృశావస్థలం జిక్కి ♦ యిపుడు చూడ
సంవరణచక్రవర్తిరా ♦ జ్యంబు భయద
మయ్యెఁగాళీమహోగ్రకా ♦ యంబు భంగి

అభిమత కాంతాయుక్తుఁడైన మహారాజుగారికి తపనవన మను నొక దేవారణ్యము విహారభూమి యనివింటిని. కావున తపనవన మెచ్చట నున్నదో యెవనికి కనుఁగొందునుగాక. (పరిక్రమించుచు ముందు జూచి) ఓహో! దేవరవారికి బహిఃప్రాణ మగు నీహారాశయుఁడు శనిచేతనో పట్టుపడిన వాఁడువలె గన్పట్టుచు నిచటనున్నాఁడు. ఈతని వలన మహారాజుగారి వృత్తాంతముఁ దెలిసికొనియెదను. (సమీపించి) మిత్రమా! సేమమా!

విదూ...(సంభ్రమముతో) ఓహో అమాత్యుఁడు వసుమిత్రుఁడా? ఏమి యీ మబ్బులేనివాన. (హర్షముతోఁ గౌఁగిలించికొని) రాజహితంబగు రాష్ట్రంబు విడనాడి వచ్చితి విదేల? బలగర్వితులును మనకుఁ బూర్వవైరులును నగు పాంచాలు రుపేక్షింపఁ దగువారలు కాదుగదా?

అమా...అతి క్షుద్ర పరాక్రమ వంతులగు పాంచాలురగొడవయేటి కటుండనిమ్ము. ఇప్పు దతి భయంకరమగు క్షామ మాదేశము బీడించుచున్నది!

సీ. తిన నోగిరము లేక ♦ దినదినంబుచు జిక్కి
శల్యావశిష్టులై ♦ జనులు మృత వి
శేషులు కంఠాగ్ర ♦ సీమఁ బ్రాణములు మె
దల కను దీనాత్ము ♦ కులయి వలలు

గాలముల్ మూఁపున ♦ వ్రేలవైచి, తరలి
మత్స్యంబులం బట్టు ♦ మమతమీఱ
గంగయందలి లోఁతు ♦ గలయట్టి మడువుల
లో సొచ్చి కుతుకక ♦ లోఁతు నీట
గీ. మునిఁగి యుండఁగ నామిషం ♦ బునకుఁ దిరుగు
లాడు గ్రద్దలు వక్రంబు ♦ లైన వాడి
ముక్కులను వారి తలల పైఁ ♦ బొడుచు చుండుఁ
దటుకు తటుకున ఘోర శ ♦ బ్దంబు గాఁగ. 2

ప్రభు వచ్చుట లేమిం జేసి యిట్టి దారుణావస్థ సంభవించినది. కావున నేదో యుపాయమున నతనిని హస్తిపురికిం దోడ్కొనిపోవ వచ్చితిని. ఇప్పుడు మహారాజుగారెచ్చట నున్నారు?

విదూ—(నిశ్వాసముతో) మందభాగ్యుఁడను జెప్పెదను వినుము. ఇంత కాల మిచ్చటనే తపనతనూజం గూడి విహరించి గతరాత్రియందు నిదురించు చుండ నన్నిచ్చటనే విడిచి దివ్యజనసమూహముతోఁ గలసి గంధర్వ నగరమువలె నదృశ్యుఁడయ్యె. అందుచే నీకాంతారమంతయును వెదకుచు క్రూరమృగంబులవలని భయంబున నేనిట నిలిచియుండ నీవు వచ్చి నన్నుఁ గలసికొంటివి. ఇదంతయు నా యధన్యతాపరిపాకమే.

అమా—అట్లుగాదు. నాపై నిందారోపణ సేయఁబూని మాత్సర్యముచే మహారాజిట్లుపక్రమించె. ఏలయన,

గీ. వ్యసనమిత్రంబు లగు భూప ♦ రాత్మజాప
రాధముల నంతిపురపు మూ ♦ ర్ఖతను జేసి
యవినయమునను నా దోష ♦ మంతయు సచి
వాత్మమాలిన్యపరిపాక ♦ మగుఁదలంప. 3

(చింతించి) మహారాజుగారు నిజముగా నిన్ను విడచి దేవీసమేతుఁడై పోవఁడని నానమ్మకము. ఏకారణముననో యంతర్హితయైనదేవిని వెద

కుచు నీయరణ్యమందే తిరుగుచుండునని తలఁచెదను. కావున నాతని వెదకుదము రమ్ము.

విదూ...(స్వగతము) ఆహా! దైవిగాయఁత నిర్దయస్వాంత! తనయుఁడను ఫలమునకుఁ బువ్వును జూపినట్టేనూపి వెడలిపోయినది. (ప్రకాశముగా) అట్లే కానిమ్ము.

(ఇద్దఱుఁబరిక్రమింతురు.)

విదూ...(ముందుజూచి) ఈయిసుక నేలపై నెవ్వఁడో వనచరుఁడు నడచినట్లున్నది. ఇదిగో యడుగుజాడ.

అమా...(సావధానముగా నిరూపించి హర్షముతో) చిరకాలమునకు నా నేత్రములు ధన్యములైనవి. ఇయ్యది మహారాజుగారిపదకమలముద్రయే. చూడుము.

మ. కలశంబియ్యది ఛత్రమియ్యది తురంగంబల్లదే యూయదే
జలజంబయ్యదియే పతాకమిదియే శంఖంబు చక్రంబదే
భళిరే! కల్గున లక్షణంబులివి భూపశ్రేష్ఠుఁడై సప్తవా
ర్ధిలసన్మేదిని నేలు సంవరణు నంఘ్రిం దక్క నన్యాంఘ్రులన్

(నేపథ్యమున)

ఛీ! దురాత్మా! అబలాధమా! చిరకాలంబునుండి వెదకుచున్నను. నాప్రాణేశ్వరిం జూపకున్నాఁడవు. విశ్వవిజయానంతరవిరమదైక్ష్వాక క్షోణీధరకార్ముకోద్వహనకర్మకరా! జనితబహుజన్యపౌరవరాజన్య చాపచక్రపరాక్రమవిశేషంబు లిప్పటికిని నీ వెఱుంగఁజాలకున్నాఁడవు. కానిమ్ము. సంవరణుఁడిప్పుడు బోధింపఁగలఁడు.

విదూ...(చెవియొగ్గి) దైవవశమున జలధరగంభీరమగు మనుష్యుని స్వరము వినఁగంటిమి.

అమా...ఆహా! మహారాజుగారు తనప్రాణేశ్వరిని హిమవంతుఁడపహరించెనని తలఁచి యున్మత్తునిభంగి నతనిపైఁ గోపించుచు నిటే వచ్చుచున్నాఁడు కావున నతనిదర్శించుటకిది సమయముగాదు. తటి వేచియుండి సమీపింతము.

విదూ...అట్లే! (గుహాభ్యంతరంబున డాగియుండును.)

{ అంతట నున్మత్తుఁడగు రాజు ప్రవేశించు చున్నాఁడు. }

రాజు...(ఉద్వేగముతో 'అ దురాత్మ'యని పూర్వరీతినే పఠించి)

చ. హరుఁడు పురత్రయైకహరుఁ డల్లుఁడు దాశరణంబొసంగినన్
శరభవుఁ డాత్మజాతతను ♦ జాతుఁడు నిర్బ్రదికింప నెంచినన్
సురరిపువాహినీప్రకర ♦ శోణితధారలఁ బుక్కిలించి బల్
బిరుసుగ నున్న నాదుశర ♦ బృందము నిర్విడనాడునే ఖలా? 5

ధనువు, ధనువు.

విదూ...(క్రిందపడి భయముతో) అహా! నన్నెవ్వఁడో పడఁగొట్టినట్లున్నది.

అమా...(విస్మయముతో) ఆహా! మహారాజుగారి ప్రభుశక్తి శక్రప్రభావము నతిశయించి యున్నదిగదా! గౌరీగురుండగు హిమవంతుఁడుగూడ నీతనిశోకంబునకడలి కంపించుచున్నాఁడు. (విదూషకుని లేవనెత్తును.)

రాజు...(చింతించి) ఛీ! కృతఘ్నులం దేనగ్రేసరుండఁగదా! నాఁడు విరహార్తిచే నాప్రాణములుపోవనున్న తతిని మనోహారిణితోఁ జేర్చి నన్నురక్షించెఁగదా యితఁడు. అట్టియీహిమవంతు నిప్పుడు నాబాణంబులకు లక్ష్యభూమిగాఁ జేర్చితిని. వేఱొకచోఁ వెదకెదనుగాక. (ప్రతియొకచోఁ జూచి) దేవా!

మ. సరసీజాక్షి! విలాససంచలితరో ♦ మా భ్రూలతంబోలునీ
విరివిల్లం సఖునందుఁ జేర్చితు హినో ♦ ర్వీభృద్వనశ్రేణి నం
చరణాసక్తుఁడవైతి, వెందయిన న ♦ న్మత్ప్రాణతుల్యంబుగా
తరసారంగవిలోచనం బగుపడా ♦ ర్తంబొందుగన్పట్టనే? 6

రాజు—హాహాహాహా! నే నున్మత్తుఁడంగదా! శరీరంబోలె నీయువంగు నుద్దేశించి ప్రేలఁ జొచ్చితిని. కానిమ్ము వేఱొకచోట వెదకెదను. (పరిక్రమించి

పార్శ్వముతో) అహా! నా మనోహారిణి నోయిన త్రోవ గుర్తించితిని. ఏ కారణంబుననో కోపించి నన్ను విడనాడి పోవుచు,

గీ. శ్రమముచే దేవి ఇచ్చోట ♦ తృణము సేపు
కూరుచుండి వియోగార్తిఁ ♦ గుందువేళఁ
గొలఁకులందుండి ధారలై ♦ చలువతాల
నంజనముఁ గూడి పడినట్టి ♦ యశ్రులివియె. 7

(మరల భావించి) ఇది చంద్రకాంతము గాదు. ఇవి యశ్రుజలంబులుం గావు. విరిసిన తెలిమొట్ట దామరలపైఁ జేరిన లేఁటిముత్తెంబు లివి. కావున మతిమోహంబునఁ బో వదరెదను. వదరినమాత్ర మేమి ప్రయోజనము! ముహూర్తమాత్ర మేని తన వియోగము సహింపఁజాలని నా హృదయము నెఱింగియు నను విడనాడి యెవ్వటికో వెడలిపోయినది. (మరల విచారించి) ఇట్లనుగాదు. పతినే దైవముగా భావించు నా పరమసాధ్వి యిట్టి యపరాధ మొనర్చియుండదు. ఇదిగో కులట వసుంధర. సపత్నీ మాత్సర్యంబున నా సాధ్విని దిగమ్రింగినది. దీని శీల మిదివఱకే తెల్లమై యున్నది. ఏల యన,

గీ. రాజసభయందు దశరథ ♦ రాజతనయు
ననుఁగు నిల్లాలి నాతని ♦ కనులయెదుట
నపహరించి తిరోధాన ♦ మందెఁ, గాన
నిచట దీనికి దుష్కరం బెద్ది యింక? 8

(స్మృతి నభినయించి) ఇది యునుం గాదు. అనేక సహస్రభూపాలకు లనుభవించి విడిచిన దీని కా పరమసాధ్విపై సపత్నీ మాత్సర్యమున కవకాశ మెద్ది? కావున నీపుడమి మత్ప్రాణవల్లభ నపహరించి యుండ దని తలఁచెదను. కావున వేఱొకచో వెదకెదను. (పరిక్రమించి కొందుటంజూచి యానందముతో) ఆహా! యిది దేవి యొక్క మందారవతంసకము. మిత్రమా పారిజాతమా! దీనినిముఖలఁబాఱవైచితివేల! (తీసికొనఁబోవును)

అమా... మిత్రమా! నీవు మహారాజును సమీపించుట కిదియే సమయ
నేనునేదో యుపాయమున నీయన యున్మాద మెఱింగించుక తగ్గి
పిమ్మట నగపడియెదను.

విదూ... (అశ్లేఁగిమ్రక్క మించి మఱలఁ బ్రవేశించి శీఘ్రముగ రాజును సమీపిం
కర్ణపూరమును జూపుచు) మిత్రమా! కర్ణపూర మిది. ఈమందభాగ్యు
డను నేను. ఈపద్మరాగ భూమిఖండలి కిరణజాలంబులంజూ
భ్రమచే కర్ణపూర మను చున్నాఁడవు

(విదూషకుఁడు కర్ణపూర మిచ్చుచున్నాఁడు.)

రాజు—(తీసికొని హృదయముపైనిడికొని సరోమాంచముగా) ఓయీ! ప్రియా
పరిగ్రహాసుధాగానతంసకా!

చ. పులకసుహృద్వతంసములఁ బొందిద ళాళికిస్పర్శవిఘ్నముల్
గలుగఁగఁజేయ దేనిపయిఁ గల్గెనునీకు మహాభ్యసూయ య
య్యలికులనీలనేత్ర సుమ మాగ్రచయంబునఁ జిత్రమైన క
ర్ణ్మల నయనావిపాండుతర గండతలంబునకుం బ్రమోదమే

మిత్రమా! తదంగసంగమోత్సవదుర్లలితంబగు నీకర్ణపూరంబుచే నామో
హాంధకార మించుక విరళమైనది. కావున తదన్యము శ్లాఘాపాత్ర మగు
మఱి యేవస్తువుచే నేనిప్పుడూరటఁ బొందుదును?

విదూ—మిత్రమా! వియచ్చరయగు నామెకు సంబంధించిన వస్తువులు మనుష్య
మాత్రుల మగు మనకెట్లు లభించును?

రాజు—(నింగివంకఁజూచి యానందముతో) ఆహా! నే నింతవఱకును సుకర
బుగ నూఱటఁబొందు మార్గమును మఱచితిని. చూడు మిదిగో! యా
లతాంగి జనకుండగు భానుమాలి, దేవా! పద్మినీ వల్లభా!

గీ. స్వతనయాచ్యుతరాగసం గతినిఁ జేసి
మంజులతఁ గాంచి నీకర మూల యమృత

గగనము లో లికించె నాదు గా • త్రముల నిపుడు
కాన నమృతాంశుఁడవు గాని • ఖరకరుఁడవె ? 10

హా ! కష్టము. ఏమి యీయకాల జలదము ! ఈ పాపి భానుమాలి కష్టపడు చున్నాఁడు. ఓయి సౌదామనీమనోహరా!

వెడద శిఖాళి నొప్పు నిజ • పింఛములన్ విరియించి నాట్యము
ల్సడపుచుఁ గూఁతల్ మోతి గళ • నాళము నిండగ మోరసాఁచి ప్రే
ముడినిఁ జెలంగు బర్హివర • ముం గనుమా! ప్రణయంబు మీఱఁగాఁ
గొడలకుమించ సూతయు న • న్యోన్యమునెరిఁగి విరోధి వేటకున్

(నేపథ్యమున)

రాజా! ఋతునందనా!

మ. వర తేజోనిధి వీవు దూర మగుటం • బాంచాలకుల్ నీదు రా
జ్యరమాస్థానము నాక్రమించి రిఁక సం • త్వంత త్వరం బోయి నీ
పుర మాపజ్జాంధస్వభంగముల ని • ర్మూలంబు గాకుండ భూ
వర! రక్షింపుమనంతరంబున భవ • ద్వాంఛల్ ఫలించుం జుమీ

రాజు...(శోకారుణిత నేత్రుఁడై వినుచు) ఏమి? పాంచాలపశువులు నా రాజ్యమాక్రమించిరా?

శా. కాలుండ! యింతు వేని తుణ • కాలకూట మత్త దనోర్వియందు [బాం
చాలుర, పత్తిహస్తిరథ • సైంధవ యుక్తముగా క్షణంబులో
వాలును బల్కుదొట్టి శర • పంక్తుల వారలసంధిబాధముల్
రాలఁగఁ గొట్టి పంపెద న • రాతిగణంబుల నీదుప్రోలికిన్ ॥

రాజు...(తనలో) శబాష్! వసుమిత్రా శబాష్! అమాత్యభావానురూపముగఁ జరించితివి. భగవదనుగ్రహంబుచే నీతని మదనోన్మాదము కోపాంకుశ ప్రభావమున నివారిత మైనది. కావున నేనుగూడ నీతనిరోషము

నించుక వృద్ధిఁ బొందించెదను. (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! అపాం
లాధములు నీబాహుబల పరాక్రమ మిదివఱకే యెఱింగి యుండి
నిప్పుడిట్లు దొడంగుటెల్ల నాత్మవినాశనంబునకే.

రాజు...(సవిమర్శముగా) మిత్రమా! పూజ్యుఁడగు వసుమిత్రుఁడు రా
మున లేఁడా? ఇట్లేల సంభవించినది.

{ వసుమిత్రుఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు. }

వసు...దేవా! జయ మగుఁ గాక!

రాజు...(చూచి) అహా! అమాత్యుఁడు వసుమిత్రుఁడు విచ్చేసి యున్నవా
(కౌఁగిలించి) నెచ్చెలీ! మన రాజ్య మంతయుఁ బాంచాలురచే నా
మింపఁ బడెనని యాకాశవాణి వచించినది. నీమతిబలముచే నా
పరాక్రమ మంతయు నడుగంటి యుండెఁ గదా! మగల నిట్లే
సంభవించె?

అమా...దేవా! నిజము. కేవల మాపాంచాలాధముల పరాక్రమ మెంచఁ
నది కాదు. కాని భవద్బాహుబలనిర్జితము లగు సకలరాజన్య చ
బలతోఁ గూడ తా మేకీభవించి నామతిబలము సయిత మతిక్రమించి
దేవరవారి పరాక్రమమున కెదురు నూచుచున్నారు. కావున నిం
నిముసమైన నాలసింపక వారి మనోరథంబులం దీర్పుఁడు.

విదూ...అమాత్యా! అనుచరులను వాహనంబులనుగూడఁ దోడితెచ్చితివా
అట్లయిన శీఘ్రముగ బయలు వెడలుదము.

అమా...అవును తెచ్చితిని. ఇచ్చటికి క్రోశమాత్రప్రదేశమున వారల నిలి
మహారాజుగారిని వెదకుచు నేనొక్కఁడనే యిట కేతెంచితిని.

రాజు...అనుచరసమూహంబు లేటికి? సకలరాజన్య ప్రాణాపహారి
నాదక్షిణ భుజము మిక్కిలి త్వరపడుచున్నది. కావున మన కంట
గమనోపాయ మాలోచింతము.

{ అప్పుడాకాశమునుండి సారథి రథముతోఁ ప్రవేశించును. }

సారథి...సూర్యభగవానుఁడు నా కిట్లానతిచ్చెను. "హాయసేనా! నాయాజ్ఞ దప్పుటచే మిం జేసి జలపూరపూర్ణంబు లయ్యున నా కిరణజాలంబు లాతని రాజ్యమున వర్షింప నిచ్చగించుటలేదు. కావున నాతని రాజ్యము దుర్భిక్షపీడితంబై నశింపనున్నది. ఇఁక సంవరణుఁడన్ననో తపతీ సంగమ లోలుఁడై కర్తవ్యముల మఱచి నందనోద్యానతుల్యంబులగు నీ హిమవత్కాననంబుల సంచరించుచు స్వరాజ్యమున కేఁగుట కిచ్చగింపకున్నాఁడు. కావున నీదంపతుల నించుక కాలము వేఱుపఱచినఁ గాని కార్యములు నెఱవేఱవు. పతినే దైవముగ నెంచు నాతపతి జాగ్రదవస్థలో వియోగముమాట విన నొల్లదు. కావున వారిద్దఱు నిద్రావస్థలో నున్నపుడు నాతపతిని సపరివారముగా సావిత్రీ సకాశమున జేర్పుము" పిదప నేనన్నో

గీ. సహచరమునుండి యలచక్ర ♦ సతినివోలె
పృథుపయోధరభారగు ♦ ర్వియగుప్రియను
నృపునికడజేసి రవియాన, ♦ నిచ్చుఁడ నయి
తొలుతవాఁడైతి జనులఁ బ్ర ♦ దోషగతిని

ఇఁక దేవునిరెండవ నియోగము. "అమాత్యునిచేఁ బ్రేరేపింపఁబడి సంవరణుఁడు నిజరాష్ట్రమున కేఁగఁదలఁచి శీఘ్రగమనోపాయ మెఱుంగక చింతిల్లుచుండ నతని రథముం గొంపోయి యాతనిమనోరథముఁ దీర్పు" మనియె కావున నిట క్రిందికి దిగియెదను. (అవతరణము నటించుచుఁ గ్రిందఁ జూచి) ఆహా! యీరథము క్రమముగాఁ గ్రిందికిదిగుచుండఁగా

చ. జలమునఁ దేలునేలదళ ♦ సంతతికాదుకుజంబులం, గుజం
బులుజలమందుకాదు గిరి♦భూమి, గిరుల్ జలరాశిఁ, గాదు భూ

స్థలి,భువిసంద్రగాసినము ♦ సందున,మామకచిత్తవృత్తు లి
ప్పాలుపునఁదోఁచెనెక్కాని స♦ముద్ధరణప్రతిరోపణంబులన్

విదూ...(పైనిఁజూచి) మిత్రమా! నీహృదయసంతాపము నివారింపఁదలచి మీ మామయగు సూర్యభగవానుఁడిట కేతెంచుచున్నట్లున్నది.

రాజు...ఇదేదియో యొక దివ్యరథము. నిజప్రభాపటలంబులచే నాద్యంతంబుల దోఁపనీయకున్నది.

అమా...దేవతలెల్లపుడును దేవరవారిమనోవర్తులే కదా?

సారథి...(క్రిందికి దృష్టులు నిగుడ్చి) ఆహా! యిదిగో మహారాజగు సంవరణుఁడీ మహోద్యానంబున నున్నాఁడు. ఇపుడు నేనీతనికి భూతార్థమంతయు నెఱిఁగించినచో తనదేవివృత్తాంతమతఁడు నన్నడుగును. అపుడు కష్టము సంభవించును. కావున నిట్లువచింతును గాక. (క్రిందికి దిగి సమీపించి) మధ్యమలోకపాలా! విజయమగుఁగాక! అసురవిజయంబున మీరు పలుమాఱు తనకు సాహాయ్యమొనర్చుటం జేసి మహేంద్రుఁడు మిగుల సంతసించి యాయుష్మంతుఁడవగు నిన్ను హాస్తిపురముం జేర్చుమని యీ రథంబుతోఁగూడ నన్నిటకుఁబుత్తెంచెను. కావున నధిరోహింపుడు.

రాజు...(సంతోషముతో) భగవానుఁడగు మహేంద్రుఁడు నన్ననుగ్రహించుటం జేసి మిగుల ధన్యుఁడనయితిని.

[అందఱు రథముపైఁ గూర్చుందురు.]

అమా...ఓయీ సేనాపతీ సింహఘోషా! అనుచర సమూహంబులనెల్ల నిర్బాధకముగాఁ బురంబునకుం దోడితెమ్ము. ఏమనుచున్నాఁడవు? అట్లే యనియా?

సారథి...ఆయుష్మంతుఁడా! పగ్గముల సడలింతునా?

రాజు...మంచిది. తప్పకయట్లొనర్పుము.

(సారథి యట్లొనర్చును.)

విదూ—మిత్రమా! పూర్వము నిన్ను నేను బ్రార్థించిన యాకాశగమనము సంప్రాప్తమయ్యెఁగదాయని మిక్కిలి సంతసముగ నగుచున్నది. కాని యీ రథవేగముచేతఁ గనులుతిరిగి క్రిందపడుదు నేమోయని మిక్కిలిభయమగుచున్నది. కావున నిన్నుగట్టిగాపట్టుకొని కూర్చుండెదను. (రాజును పట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

రాజు—(రథవేగము నిరూపించి) ఆహా! యీరథవేగము వితర్కింప నలవిగాకున్నది. ఏలయన,

మ. కన నేకక్షణపూర్వపశ్చిమకలా ◆ కాలంబునం దీహయుల్
వనదాగ్రంబునఁబూర్వపశ్చిమఖుర ◆ ద్వంద్వంబులన్ నిల్పుఁబ్రాం
తనిబద్ధోజ్జ్వలఘుర్ఘణోదిత తడి ◆ త్సంఘంబు సూచించు నీ
ఘనవేగస్థిరమైనటుల్ దవరు చ ◆ క్రవ్రాతపుందార్లికన్. 16

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

పంచమాంకము

సంపూర్ణము.

ఓం

తపతీసంవరణము.

షష్ఠాంకము.

{ అంతటఁ గంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు. }

కంచు—(సవిమర్శముగా) రథహయహేషితంబుల తోడనే ఘుమాఘుమహుంకారంబులా? పాదపద్మరాగంబులతోడనే భూమిపయిఁ బడెనోవృష్టులా! ఆహా! సంవరణమహారాజుగారి మహానుభావత యేమని చెప్పవచ్చును. కాని యీమహాత్మ్యక్యముచేత నాయవయవములకు దౌర్బల్యము రెండుమడంగు లధికమైనది. ఏలయన

చ. నడయొకరీతిగాదు,నయనమ్ములఁదారలుసంభ్రమించుఁ,జొ
ప్పడునువిషాదముం శ్రమముం భ్రాంతియు,నూరువులువంగు,వతు
గదుఁజలియించు గాత్రవల్లి కంచుకమైపచరించునిట్టిసంగ్రముం
దడిని జరాభరంబు ననుం నర్తకుభంగి నటింపఁజేసెడిన్ 1

“వినయత్రాత! శీఘ్రముగఁబోయి కార్తికేయావాస పరిసరారామము నందలి వాపీకదివాతి కావనసౌభాగ్య మగు గంగాలోక సౌధమును జక్కఁగ నలంకరించి రమ్ము” అని యేలిక నాకు మొదల నిడె. నా నియోగ మిప్పుడు నెరవేర్చికొంటిని. మహారాజుగారును దత్సౌధము నధిరోహించి యున్నారు. కావున నిఁక వేఱునియోగ మనుష్ఠింపఁ బోయెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

ఇదివిష్కంభము.

{ అంతట రాజును విదూషకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు. }

రాజు—ఆహా! మంత్రులయొక్క మనోవ్యాపారములు నిసర్గనిష్ఠురమతుల కైన నెఱుఁగరానివి గదా! ఆర్యుఁడు వసుమిత్రుఁడు

గీ. అరులు పాంచాలు రోనరించి ♦ యట్టి భూరి
పరిభవము నాకు దైవదం ♦ భమునఁ దెలిపి
మోహ మెడబాపి నను పురం ♦ బునకుఁ దెచ్చి
కొల్లలుగ రాజ్యమున వృష్టిఁ ♦ గురియఁ జేసె. 2

ప్రాయికంబుగఁ బయోభరమేదురంబులగు ఘనసంపదలను గోవులం బితుకు చందమిదియ కదా?

విదూ—సకల భువనైకనాథుండవగు నిన్ను మేఘదోహనార్థమై దూత గాఁగొని తెచ్చుటం జేసి యీ మంత్రి మూర్ధాగ్రేసరుండని నేను నిశ్చయముగా వచింపఁ గలను.

రాజు—పరిహాస మిఁకఁ జాలును. ఇంతవఱకును పాంచాలుర యందలి కోపముచే వ్యాపారసహితమై యున్న ప్రియావియోగానలము నేఁ డడ్డులేక చెలరేఁగ నుంకించుచున్నది. విరహిజనులకతిభయంకరమగు కాలము సంభవించినది. చూడు,

చ. ఉసుగువసంపుమల్లెవిరు ♦ లూడఁగఁ బాంథుల నేఁచునట్టి ప్రా
వృడనిలరాజి వీఁచె, నన ♦ లెత్తుముదంబునఁ గంఠనాళముల్
గిసుపుగ సాఁచి చాతకవి ♦ నీలకచల్ వడగండ్లఁ గ్రుమ్మరిం
చెడితొలిధారలం బ్రియులఁ ♦ జేరిసుఖంబుగఁ గ్రోలుచుండెడిన్

కావున నాకిపుడు శరణ మెద్ది?

{ అంతట మేనకారూపము ధరించి తపతి ప్రవేశించుచున్నది. }

తపతి—(సవిమర్శముగా నిట్టూర్పువిడిచి) సఖీరూపమున నార్య పుత్రుని

దర్శించి యూరటఁ బొందఁగాంచి నా సఖులనిద్దఱినిఁ గూడ వంచించి వచ్చితిని. ఇంత మాత్రమున జనకశాసనమతిక్రమించినట్లు కాదు గదా? కావున నార్యపుత్ర సందర్శనోత్సవ మనుభవించెదను. (పరిక్రమించి క్రిందికిఁ జూచియానందముతో) ఇదిగో ! ఆర్యపుత్రుఁడు వయస్యునిం గూడి ప్రాసాదాగ్రభాగమునఁ గూర్చొని యున్నాఁడు. కావున నిప్పుడిచ్చట దిగియెదను. (దిగుచున్నది.)

విదూ—(చూచి)ఇదిగో! పూజ్యురాలగు తపతీదేవి విచ్చేసినది.

రాజు—ఎక్కడెక్కడ?

తప—(విషాదముతో) వీరు నన్నుఁ దెలిసికొనిరా యేమి ?

విదూ—ఇదిగో చూడు మేనకారూపమున నవతరించినది.

తప—(విషాదముతో) నిక్కముగ వీరు నన్ను దెలిసికొనిరి. తండ్రికన్ని విధముల నపరాధమొనర్చితిని.

రాజు—(చూచి) ఓహో! సఖియగు మేనకవచ్చినది. మిత్రమా! యీమె నాప్రేయసియంటివే, యదేల?

విదూ—వీరిద్దఱొక్కడైకమత్యముతో నేకశరీరముభంగిఁ జరియించుటం జేసి యట్లంటిని.

తప—దైవానుగ్రహముచే నాకిపుడూరటగల్గెను. (సమీపించి) జయము మహారాజా!

రాజు—సఖీ స్వాగతము. (అని గాఢముగాఁ గౌఁగిలించికొని స్పర్శము నిరూపించుచు నాత్మలో)

గీ. దేవిపరిరంభమునఁబోలె ♦ దేహమెల్ల
గగురుపాటొందె నూరక నే ♦ కారణంబొ?
సతతసంశ్లేషమున దాని ♦ స్పర్శ యింత
సంక్రమించెనొ యేమొ యీ ♦ చానయందు. 4

(ప్రకాశముగా) సఖీ మేనకా! మాప్రాణములకుఁ గుశలమే కదా!

తపతి—మహారాజా! యిప్పుడు కుశలమే.

రాజు—ఇపు డనుచున్నావదేల?

తపతి—మహారాజా! చిత్తగింపుము. నాఁడు నెచ్చెలి దేవరవారిం గూడి తపనవనమందు నిదురించుచుండి పిదప మేల్కొనుసరికి సావిత్రీసకాశమం దున్నట్లు తెలిసికొనెను. అచట దేవరవారిఁ గానమిం జేసి నెచ్చెలి మూర్ఛలో మునింగియుండ సావిత్రిదేవ యెత్తి యూరడించి 'బిడ్డా! పరితపింపకుము. నీయందలి గాఢానురాగమున నీనాథుఁడు నినుఁ బాసి పోవమిం జేసి యాఁగినరాత్రిమున గొప్పక్షామము సంభవించినది. జనకుఁ డది యెఱింగి మీ కద్దఱ కెడఁగలిగినఁగాని మహారాజు నిజనగరంబున కేఁగఁడని తలంచి సారథిచే నిన్నిటకుఁ దెప్పించెను. అంత విరహోన్మాదపరవశుఁడగు నీభర్త నిజపురంబునకేఁగెను. నీ విఁక జనకు ననుమతి లేనిదే నీనాథునిచెంత కేఁగరాదు సుమా!' యని చెప్పెను.

రాజు—(విదూషకునితో) మిత్రమా! అతఁడుగూడ సూర్యసారథిగా మారెను. (మేనకరాక) తరువాత,

తపతి—భర్తవియోగజనితదుఃఖమున నెచ్చెలి కుందుటఁ దొట్టి సర్వవృత్తాంతము దేవరవారికి నివేదింపవచ్చుచుండ పయోవృష్టులు భూమిపైఁబడుట దిలకించితిని. కావున నిఁక మీపునస్సంయోగమునకు స్వామియగు భానుమాలి యనుమతించునని తలఁచి "ఇప్పుడు కుశలమే" యంటిని.

విదూ—దేవి నపహరించికొనిపోయిన దొంగలు బయలుపడిరి.

రాజు—(నిట్టూర్పువిడిచి) ఇపుడు నాసందియము నశించినది. సఖీ మేనకా! నేనిఁక క్షణమైన ప్రియావియోగము సహింపఁజాలను. కావున భగవానుఁడగు సూర్యు నంగీకరింపఁజేసి దేవి నిటకుఁ దోడ్కొనిరమ్ము.

తప—(రాజును జక్కఁగాఁ దిలకించుచు) మహారాజా! భవద్దర్శనసుఖమించుక యనుభవించిపోయెదను.

రాజు—(సవితర్కముగాఁ దనలో)

చ. వరులకు దూతికల్ దెలుపు • వార్తనసఖీప్రణయానురూపమై
కరము రసప్రధానముగఁ • గ్రాలుట నైజముగాని యీనిరం

తరతరిరాగనవ్యరసధారలఁ జిమ్మెడి దీనివీక్షణం
బరుదయి యెన్నఁడేనిఁ గనఁ బట్టివిచిత్రముఁ దోఁపఁ జేసెడిన్. 5

(ప్రకాశముగా) నీసుఖము మాత్రమే చూచికొనకుము. వానాకసము మిక్కిలి తమకమొందుచు నీగమనమును ద్వరపెట్టుచున్నది.

తప—(మేఘగర్జనము విని ప్రస్తుతము మఱచి) అయ్యో! భయమగుచున్నది. ఆర్యపుత్రా! నన్ను గాఢముగఁ గౌఁగిలింపుము.

రాజు—(క్రోధముతో) ఛీ! పాపి! అనాగరతకుం జొచ్చితివా? అభిమతకాంతాగుణనిబద్ధహృదయుండగు నీ జనుండు నీవనుకొనినట్లు హైన్యమునకుం జొచ్చువాఁడు కాఁడు.

తపతి—(రోషముతో) సరే! నీకనురూపయగు దేవిం గూడి స్వేచ్ఛగా విహరింపుము. అనుచితమగు చోట నెయ్య మొనర్చినందులకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్త మొనర్చికొనియెదను. (అని నిష్క్రమించును)

విదూ—మిత్రమా! ఇదేమి రాకసిగా నున్నదే! ఇది నిజముగా మేనక యైనచో స్వప్నమందైన నిట్లొనర్పదు.

రాజు—స్త్రీస్వభావ మిట్టిదే చూడు,

మ. వరవంశంబును బంధుసంతతిని విశ్వాసార్హమై యొప్పను
సిరమైత్రిన్ గురువర్గమున్ మనములోఁ జింతింప కేభామినుల్
దిరుగం జూతురు; వారిమానసములం ద్రిమ్మ యేచ్ఛకున్ సూటియై
వఱలుం గాని మఱెట్టిభంగినయినన్ వారింప రాకుండెడిన్

నిష్కళంకమానసయగు నాపరమసాధ్వి యజ్ఞానముచే నీరంకులాడి నిటకుం బుత్తెంచినది. మనోవినోదార్థమై నియమింపఁబడిన యది యిట్లు మారినది. పోనిమ్మిఁకదేల? కర్ణపూరముం గొనిరమ్ము.

విదూ—చిత్తమట్లే (నిష్క్రమించును.)

{ అంతట రంభారూపధారిణియై రాక్షసి ప్రవేశించుచున్నది. }

రాక్ష—పూర్వము హిమవత్సానువందు నే నొనర్చిన మాయ లన్నియు భృగుకర్మ ప్రభావమున నిష్ఫలము లయ్యెను. ఈతని కులక్షయమొనర్చుట కిదియే తరుణము.

(సమీపించి రాజుపాదములపైఁ దఢాలునఁ బడును.)

రాజు—(సంభ్రమముతో లేవనెత్తి) సఖీ! యిదేమి? నామానసముఁ గలఁచుచున్నావు? నీవిషాదమునకుం గారణ మేమి?

రాక్ష—(బాష్పములు గార్చుచు గద్గదస్వరముతో) నెచ్చెలియగు తపతి జనకుని చండశాసనమునకు లోఁబడి భవత్సంగసౌఖ్యము లభింపమిం జేసి వియోగానలము సహింపఁజాలక తన్ను తానే... యింకమీఁద నే వచింపఁజాలను. నేను కూడ నాత్మహత్యచేఁ గాయమును బాసెదను. (నిష్క్రమించును.)

రాజు—(మూర్ఛనొంది కొంతవడికిం దెలిసి) హా! రవికరోత్సంగలాలితా! అజ్ఞాతరుండనగు నన్ను విడనాడి యెట కేఁగితివి? దేవా! కృతాంతా!

గీ. భానుతనుజాతతయుఁ • నాదు భార్యతయును
నీదుసహజతనైన గ•ణింపకుండ
నపహరించితి మృగనేత్ర • యాయు వీవు
కాన నినుమంచు నెంతు నీ • మానసంబు. 7

ఏమిది! నే నింకను బ్రాణలోభునివలెఁ గేవలము గన్నీరు గార్చుచున్నాఁడను. ఇఁకఁ బ్రాయోపవేశమున కుపక్రమించెదను. (సౌధముఁ దిగుట నభినయించి పరిక్రమించుచు) ఈ స్ఫటిక సోపానమార్గమున రేవులోనికిం దిగి గంగాజలంబు లాడి ప్రస్తుతకార్యమున కుపక్రమించెదను. (స్నాన మభినయించును.)

{ అప్పుడు గంగాజలంబులం దడిసి తపతి ప్రవేశించుచున్నది. }

తప—సఖీ! మందాకినీ! ఆర్యపుత్రు మరణవార్తవిని విపత్తున కెదురయి యున్నదానను. ఇపుడు నాకంఠభాగ మేల తొలఁగించెదవు? ఇఁక శీఘ్రముగఁ బ్రాణముల విఘటితముఁ జేసి నన్ను మృతుఁడగు నార్య పుత్రునితోఁ జేర్పుము.

రాజు—(ధ్వనివచ్చు వైపునకుం జూచి)

గీ. కమలపరిశోభితయు ఘన ♦ కలుషయుతయు
శఫరనేత్రియు నగు యామ్య ♦ సదృశరూప
మున వెలుంగు నొకానొక ♦ ముదిత యిపుడు
తాల్చి యున్నది జహ్ను సు ♦ తా స్రవంతి. 8

ఇఁక వితర్కించినఁ గార్యము దప్పును. ముంపమె ప్రాణములు విడువ నున్నది. కావునఁ బట్టి నివారించెదను. (అని పట్టుకొనును.)

తప—[రోషముతో] ఎవఁ డిది? నాహస్తము పట్టుకొని కరఁక మొనరించుచున్నాఁడు.

రాజు—[నిరూపించి] అహా! ఇదేమి? దేవిగానున్నదే! భగవతీ! భాగీరథీ! యిది నాకు మహానుగ్రహము. మరణోద్యుక్తుండనై నేనిటకు వచ్చియుండఁ బ్రాణములు నిల్పి నన్ను రక్షించితివి. ప్రియా! శంకింపకుము. నీ వెవని వియోగము సహింపఁజాలక మరణమున కుపక్రమించితివో యా ఘోరపాతకి సంవరణుఁడు వీఁడే.

తప—అహా ఆర్యపుత్రుఁడా! జయమార్యపుత్రా! (గాఢముగఁ గౌఁగిలించుకొని) నాథా! యిది స్వప్నవృత్తాంతము కాదుగదా.

రాజు—నాకు నదియె సందియము. కానిమ్ము గట్టున కేఁగి విచారింతము.

తప—(వడఁకుచు) ఆర్యపుత్రా! నాయంగములు వడఁకుచున్నవి. కావున గాఢముగఁ బట్టుకొని నడుపుము.

రాజు—(అట్లే చేసి పరిక్రమించుచున్నాడు.)

(నేపథ్యమున)

సఖీ మేనకా! మహారాజుగారిని, నెచ్చెలినింగా నీ నిముసమైన నే నీ శరీరము ధరింపఁజాలను కావున నాకంఠమునకుఁ బాశము బిగింపుము.

(మఱల నేపథ్యమున)

సఖీ! రంభా! నేను నీ మరణమును గూడ జూచి యింకను సుఖింపఁ జాలను. కావున నేనే ముందు మరణించెదను.

తప—కష్టా! సఖులంత చెందుచున్నారా! ఆర్యపుత్రా! వారింపుము త్వరపడుము.

రాజు—(సగ్రహముతో సమీపించి) రాజ్ఞులారా మీరు సాహస మొనర్పకుఁడు. మే మిదిగో జీవించి యున్నారము.

(నిష్క్రమించి రంభామేనకలతో మఱలఁ ప్రవేశించును.)

రాజు...ప్రియా! నీ ప్రాణంబు గాపాడినాను. దీనిలనుం గన్నాను.

తప—సఖులారా! నన్ను గాఢముగఁ గౌఁగిలింపుఁడు.

(కన్నీరు గార్చుచు నొకరి నొకరు గౌఁగిలింతురు.)

రాజు—ప్రేయసీ! సత్వాదిభిన్నత నగు నీశాపకీలారణకొంత ముహూర్తమాత్రము విశ్రమించితిమిపుడు

తప—మనోహరా! యట్లే చేయుదము (అందరుఁ గూర్చుందురు.)

రాజు—ప్రియా! నీవు భార్యాభావముంగా యము విడిచి సంచరించుటకుఁ గారణ మెద్ది?

తప—ఆర్యపుత్రా! చిత్తగింపుఁడు. సఖి యగు మేనకారూపమున శ్రీసుదేవు వారిచెంత కేతెంచి యమునాగాంధర్వమునఁ బ్రస్తుతము నాఱచి భవత్స్వరూపంగ సుఖంబుఁ గోరి వారిచేఁ దిరస్కరింపఁ బడితిని.

మేన—(లజ్జారోషములతో) నన్ను మిక్కిలి పరిహసించుచు, సఖీ! ప్రణయ మిట్లు వెల్లడించితివి, బాగు.

రాజు—(తలయూఁచి)ఓహో యిట్లు జరిగినదా ! తరువాత,

తప—పిమ్మట నేను మరణమున కుపక్రమించి దైవవశమున నెట్లో సఖీరూప ధారణినై యుంటఁ దెలిసికొని పశ్చాత్తాపంబునఁ బొక్కుచుంటిని. అపుడు రంభ కన్నీరుమున్నీరై కారుచుండ నాకడకేతెంచి దేవరంగూర్చి యమంగళముఁ దెలిపెను. అందుచే నేను మరణమున కుపక్రమించితిని.

రంభ—(విషాదముతో) ఆరంభ యెవ్వతె ?

తపతి—నీవు గాదా ?

రంభ—కటకటా ! నేనచ్చోటికి వచ్చియైన యుండలేదే! అట్టిఘోరకృత్య మెట్లొనర్చియుందును ?

రాజు—అదెట్లు ? నాకడ దేవివై నమంగళమారోపించినదియు నీవే కదా !

రంభ—(భయముతో వక్షమునఁ జే యిడుకొని) అయ్యో ! యిఁక నెట్లు ?
(అని మేనకం జూచుచున్నది.)

మేన—మహారాజా ! మీరుపొరపడితిరి. మేమిరువురమును నెచ్చెలిని వెదకుచు వచ్చుచుండ జాంబూనదికి యేడ్చుచు మాకెదురై నెచ్చెలి విపత్తును, దేవరవారి ప్రాయోపవేశమును గూర్చి మాకెఱింగించెను. పిమ్మట మేము మహాదుఃఖమున మరణమున కుపక్రమించుచుండ తమరరుదెంచి మమ్ము బ్రదికించితిరి.

తప—(సాధ్వసముగా) ఆహా ! ఆర్యపుత్రుఁడును నిట్టి సాహస మొనర్చెనా? మఱల జాంబూనదిక రాకున్నదే. యేల ?

రాజు—

గీ. తపనవనమందుఁ దొలుత నే ♦ దానవి ననుఁ
గినుక వంచించె నట్టి మో ♦ హినికనల్పు
మాయయో యేమొ యిదియు న ♦ మ్మంగ రాదు
చకితసారంగశాబక ♦ చారునేత్ర !

షష్ఠాంకము.

తప—(స్మృతినభినయించి శోకముతో) ఇపుడు నేనార్యపుత్రుకడఁ జేరుటం జేసి గురునియోగ మతిక్రమించిన దాననైతిని. ఆర్యపుత్రా! నన్నుఁ విసర్జింపుము.

రాజు—ఆ కాలమున నీ కిడుగు పాటేమి! (అని విషణ్ణుండగును)

సఖులు—చెచ్చెలీ! విషాద మొందకుము. మేము భగవాను నడుగ్న దెచ్చితిమి. ఇది మొదలు నీ సహచరునిఁ గూడి విహరింపవచ్చునని దేవుఁ డాజ్ఞ నొసంగెను. మఱియు విప్రవాస నామకము లగు నీవసనంబులు మీకుఁ బుత్తెంచె. కావునఁ బరిగ్రహింపుఁడు.

(పరిగ్రహింతురు)

తప—(ఆనందముతో) జనకానుగ్రహమునఁ బ్రదికితిని.

రాజు—(హర్షముతో) మీవచనామృతమున సుఖించితిమి.

మేనక—(స్మృతి నటించి భయముతో) సఖీ! జాంబూనదికా రూపధారిణియై యారాక్షసి గురులకుఁ గూడ నెద్దియో కీడు గోరుచున్నది. కావున మనమేఁగి యథార్థ మెఱింగించి వత్తము రమ్ము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

నేపథ్యమున

ఓహో! తొలఁగుఁడు తొలఁగుఁడు. దావాగ్ని ప్రదీప్యమాన మగు నంజన శైల శిఖరము క్రిందఁ బడుచున్నది.

తప—(భయముతో) ఆర్యపుత్రా! రక్షింపుము రక్షింపుము (రాజును గౌఁగిలించికొనును.)

రాజు—భీరురాలా! భయ మొందకుము. ఇది నిశ్చయముగా పారాశర్యుని భ్రమము గాని మఱొండు గాదు.

{ కర్ణపూరముం బట్టుకొని విదూషకుండు భయముతోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు }

విదూ—(మరల నదే చదువును.)

{ అంతట శరపంజరనిబద్ధ యగు రాక్షసి ప్రవేశించుచున్నది. }

రాక్ష—(రాజుం జూచి) రక్షింపుము రక్షింపుము. మహారాజా! (రాజు పాదములఁ బడును.)

విదూ—ముందీయగ్నిముఖమునుండి నన్ను రక్షింపుము. (అని రాజువెనుక డాఁగుచున్నాఁడు.)

తప—ఆర్యపుత్రా! నాయంగములు వడఁకుచున్నవి. ముందీరాక్షసిని వదల వేయుఁడు

రాజు—ప్రియా! భీతిల్లకుము. నే నుండలేదా! (రాక్షసింజూచి) నీ వెవరవు? నీకు దుఃఖమునకుఁ గారణ మేమి?

రాక్ష—(తనలో) ఈయన సత్యప్రియుఁడు. కావున నిజమునే వచించి తప్పించుకొందును గాక. (ప్రకాశముగా) చిత్తగింపుఁడు. మహారాజా! దేవరవారిచే నాగ్గురు పుత్రులఁ గోల్పోయినదానను. మోహినికయను రాక్షసిని. దండకారణ్యమున నామాయలన్నియు ఋషిప్రభావంబున భగ్నము లగుటం జేసి యిచ్చట కరుదెంచి రంభాజాంబూనదికల వేషంబులతో మిమ్మును, మీకళత్రంబును, సఖిజనంబును చరణన్యాయసాయులంజేసి సూర్యలోకమున కేఁగుచుంటిని. అపుడు మార్గమధ్యంబున వసిష్ఠునిం గూడి భవత్సేనయుఁ డెదురయ్యె. అంత నాకిని దీని సంకింప నాకుమారుఁ డాకాశయాననిరోధకరములగు బాణంబులచే సన్నిష్ఠితికిం దెచ్చెను. కావున మహారాజుగారు నన్ను మన్నింతురుగాక.

విదూ—మిత్రమా! యీరాక్షసి మన కేమపకార మొనర్చినది?

రాజు—(విదూషకుని చెవిలో) ఇట్లు

విదూ—ఆహా! పరమాద్భుతము, (రాక్షసిం జూచి) ఇంతయపకార మొనర్చిన నిన్ను రక్షింపకుండు టెట్లు?

కప—అనపత్యునకు నాకు తనయుఁడేడి? అయిన నార్యపుత్రుఁడు బహు భార్యాపరిగ్రాహుఁడు గదా!

రాజు—(సవ్యథము) ఇకంతయు సరియు కాని నాకుఁ దనయుఁ డెవఁడు?

{ అంతట వసిష్ఠుఁడునుఁ జాపహస్తుఁ
డగుకుమారుఁడును బ్రవేశింతురు. }

వసి—

మ. సరసీజాక్షునిఁ బాలసంద్రమునఁ బ్రస్ఫుట సత్యలోకంబునన్
గిరిజేశున్ రజతాద్రియందుమఘవున్ గీర్వాణలోకంబునం
ధరణిం బైనిఁ బ్రసన్నుఁజేసి రవికిం దౌహిత్రుఁ డౌనీతనిన్
గురులం జేర్పఁగఁ జారవీయ పుత్రకింకో తెంచితే నిప్పుడే.

కుమా...(కౌతుకముతో)

చ. ఇపుడుమదీయగాత్రముల కెట్టిసుఖంబులభింపనుండె నా
దుపితలపాదపద్మముల ధూళి కతమ్మునఁజేసి, యట్టియీ
విపులసుఖంబుమున్ను తొలి వేల్పుదళమ్ములఁగూల్చుటన్ సురల్
గృపనుబ్రసూనవృష్టిఁగురియించిననాఁడును దోఁపకుండెడిన్.

(ఇద్దఱును ఒరిక్రమింతురు)

విదూ—(స్మృతి నటించి) రాజసీసంభ్రమమున నే నింతదాఁక నీకర్ణపూరము మాట మఱచితిని.

రాజు—(సత్వరము) ఇది యనవసరమందుఁ గానవచ్చినది. ఓహో! కొంచెము ముఖ్యావసరము. ఏలయన (తపతింజూచి)

కం. పరిరంభమాత్రేఁ బులకల్
మఱుపుచు లాలిత్యసార భమ్ముల నీతో
సరియగునీయవతంసము
తిరిగి భవచ్ఛ్రితలమునఁ దిర మగుఁగాక.

రాక్షసి—మహారాజా! దీనురాలనగు నీరాక్షసిని వదలివేయుఁడు.

రాజు—సరే కానిమ్ము. (అని యస్త్రబంధము విప్పును.)

రాక్ష—రాజా! చిరకాలము వర్ధిల్లుము. (అని నిష్క్రమించును.)

వసి—(క్రిందఁజూచి) వత్సా! వీరె నీతలిదండ్రులు. కావున నిచ్చటదిగుదము.

(దిగుచున్నారు)

రాజు—ఓహో! గురుజనులు విచ్చేసియున్నారు. (సమీపించి) భగవానుఁడా నమస్కరించుచున్నాఁడను.

తపతి—మహానుభావా? నమస్కరించుచున్నాను.

వసి—(ఇద్దఱింజూచి)

మ. ఉపమాతీత రసానుభావములచే ♦ నుత్కృష్టమై సంధిచే
నిపుణంబైన సుగుణోత్తమాంగచయ సం ♦ దీప్తంబునై గ్రాలు నీ
తపతీసంవరణంబు భూమిపయి ని ♦ స్తంద్రప్రభాధిక్యతన్
విపులానందము గూర్చుఁగాత బ్రజకుం ♦ బెక్కేండ్ల కాలంబొగిన్

వత్సా! తల్లిదండ్రులకు వందనము సమర్పింపుము.

కుమారుఁడు—(సప్రణామముగా.)

గీ. తపతికిని సంవరణునకుఁ ♦ దనయుఁడైన
యీకురుండు వినయభర ♦ హృదయుఁడగుచుఁ
బితృజనమ్ములపాదార ♦ విందములకు
మూర్ధమునువంచి యిదియె తా ♦ మ్రొక్కునిపుడు

రాజు—(సస్పృహంజూచి) వత్సా! నీవెవఁడవైనను సరే. చక్రవర్తివిగమ్ము

తపతి—(హర్షముతో) వత్సా! నాప్రేమమాత్రము నిన్నెఱుంగును. కాని నె
ఱుంగను. దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవుగమ్ము.

విదూ—నాకించుకయేని సందియముగలుగుటలేదు. మీప్రతిబింబ మద్దము నంచినట్లేయున్నది.

వసి—వితర్కమేటికి? యీతని చరిత్రము వినుఁడు.

రాజు—(సాదరముగా) అట్లే సెలవిండు వినుచున్నాఁడను.

వసి—పూర్వము తపోవనమం దీమె గర్భము ధరించినపిదప నాత్మప్రభావముచే నీకుమారుం గనియె.

రాజు—తరువాత,

వసి—సురల కజేయులగు నసురుల నీతనిచే నిర్జింపఁజేయుటకును, దేవాహారంబులచే నీతనిశరీరతేజోబలంబుల వృద్ధిఁబొందించుటకును, రంభ మార్తాండశాసనమునఁ బుత్రవియోగము మీకెఱుకపడకుండునట్లు ప్రసవసమయముననే తపతికి స్మృతిఁ దప్పించి యితనిని సావిత్రీసకాశమునకుం గొనిపోయెను. అందువలన దపతికి పుత్రజననము స్వప్నమువలె దోఁచెను.

రాజు—తరువాత,

వసి—పిమ్మట కతిపయదినములకు సురేంద్రుఁ డసురవిజయార్థమై బలిష్ఠకాయుఁ డగునీతనిం బ్రార్థించెను. అపుడు మాతామహుండు మార్తాండుఁ డీతనిం గని "కురుసుకార్యం" అని యాదేశించె. అందుచే నితఁడు కురుఁడయ్యెను.

రాజు—తరువాత,

వసి—పిదప సురకార్యము నివర్తించి వచ్చి తనయొద్దనున్న యీతని నిపుడు లోకబాంధవుఁడు నాతోఁగూడ నిటకుం బుత్తెంచె.

రాజు—(బాష్పగద్గదముగా) వత్సా! యిటు రమ్ము. (మూర్ధమాఘ్రాణించి తొడపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

తప—ఆర్యపుత్రా! ఏమి నీకుక్షింభరిత్వము!

{అని రాజు తొడనుండి కుమారుని బలాత్కారముగ లాఁగికొని కౌఁగిలించి స్తన్యమిశ్రములగు నానందబాష్పములచే నాతనిం దడుపుచున్నది.}

రాజు—(విదూషకునిఁ జూపుచు) వత్సా! గురునికి నమస్కరింపుము.

విదూ—(సాదరముగ వడఁకుచేతులతోఁ గౌఁగిలించి) వత్సా! మంగళమగుఁగాక (ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఉత్పలికా! నీ వేల వచ్చితివి? ఏమనుచున్నావు? పుత్రసంగతుఁడగు మహారాజుగారిని సంభావించుటకుఁ దేవి

యదుపాల్యరాజపుత్రి నిన్నుఁ [illegible] దనియా? మంచిది నీవు పొమ్ము
ఈకుమారుఁడామెను నమస్కరింప వచ్చుచున్నాఁడు.

వసి.— నీకుఁ బ్రియకార్యమింకెద్ది యైన నున్నచో వాక్రువ్వుము. దాని
నే నొడఁ గూర్చెదను.

రాజు—

చ. జలజహితాత్మజం జముని సన్నిధినుండి మరల్చి తెచ్చి, మ
త్కులకరుఁడైనపుత్రు నొడఁ గూర్చి దైవము నాకుఁ బ్రేముడిం
గొలిపె మదీయ రాజ్యమునఁ గోరినవృష్టుల గోత్రి కూరియుం
వలసిన దెద్ది యింక? మిముఁ బ్రార్థన సేయ మునీంద్రసత్తమా!

అయిన నీమేలు గలుగుఁ గాక.

చ. జగతిఁ బరస్పరంబు స్థిరసౌహృదముల్ విలసిల్లు, సత్కవుల్
మిగులఁ బ్రసిద్ధిగాంత్రు, బుధమిత్రులు మత్సరముం ద్యజింత్రు, త
చ్ఛృగ్రహావరత్వజాత కలుషమ్ములఁ బాప్చుచు నిందిరేశు పై
దగిలి మదీయభక్తి యుచితక్రియ వర్ధిలి పాక యెందుఁ

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

షష్ఠాంకము-సంపూర్ణము.

శ్రీ

తపతీసంవరణ నాటకము

సంపూర్ణము.